

శ్రీ రస్తు.

త్రిమద్ధన్వంతరయేనమః.

అనుపానమంజరీ.

అను

వైద్యశాస్త్రము.

ఇది

కాంచీనగరస్థిత సంస్కృతప్రాకృతాద్యనేక భాషానిపుణులగు

నిపుత్తి - వీరాస్వామి శాస్త్రి లవారిచే

తేఖకప్రమాదజనితదోషంబులువారింపబడి

పుష్పాడ - సూర్యనారాయణరావుగారిచే

లోకహితార్థంబుగ రచియింపబడిన

అంధ్రతాత్పర్యముతోడ

మైనరు,

పుష్పాడ * వెంకటరావుచే

హిందూరత్నాకరము ద్రాక్షరశాల

యందు అటవతూరి

మద్రింపించి ప్రకటింపబడియె.

MADRAS

౧౯౦౮ సం దిసంబరునెల

(All Rights Reserved.)

భభమస్తు

ప్రకటన.

ఇందువలన డెలియరేయడమేమనగా; ఇదివరలో వాణ్ణీకరణకల్పద్రుమము అన
శ్చిద్యగ్రంథము (మొదటికూర్పు)నూ ౭౩ పుటలలో అచ్చవేణీవిక్రయంపబడినది. ఇప్పుడు సజరుద్ర
తులు యూవత్తున్న భర్త్యులయిపోయినందున మరల దానిని చక్కగా పరిశీలించి, మొదటికూర్పున
కన్న రెండున్నరభాగ మధికముగానుండునట్లు అనేక సూత్రసవియములనుజేర్చి రెండవకూర్పు
ముద్రింపబడియున్నది. దీనిక్రయం రూ॥ ౧.౮-౦. వలయువారలు చెన్నపట్టణం, పెద్దనాయుని
పేట, పెద్దనాయునివీధి, నెం. ౬ గల గృహములో హిందూరత్నాకరం ప్రెస్ ప్రొఫ్యుటర్లైన
కైదుగు వెంకటరావు పంతులవారి పేరటికి గొలుసు అక్షరములు లేక చక్కగా విలాసములు

ప్రాసితేష్టించుకొనవలయును.

ఇట్లు

మైనరు, ప్రవ్వడ - వెంకటరావు.

ప్రకృతమువ ర్తమానతరంగణీముద్రాక్షరకాలాధికుండు

విక్రయమునకు సిద్ధముగనుండు ఆంధ్రతాత్పర్యసహిత

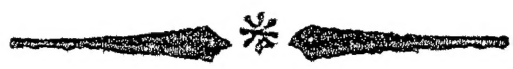
వైద్య గ్రంథములు.

అనుపానతరిక్కిణి	0 12 0
అనుపానమంజరి	0 14 0
అశ్వవైద్యశాస్త్రము	1 14 0
అష్టాంగవృద్ధయమను బాహుసూత్రస్థానము				1 0 0
డెటో. చికిత్సకల్పసిద్ధి, ఉత్తరతంత్రములు	1 0 0
బసవరాజీయము	2 0 0
కార్జుధరసంహిత	3 0 0
సుశ్రుతశారీరము	1 14 0
సర్వావధిగుణకల్పకము	1 14 0
చికిత్సాసారము	1 14 0
ధన్వంతరినిఘంటువు	1 14 0
సర్వైద్యజీవనము	0 14 0
నాడిజ్ఞానము	0 14 0

మఱియు పెక్కుసంస్కృతాంధ్రగ్రంథములుకలవు.

గ్రంథవిస్తర భీతిచే వివరింపబడవయ్యె. ఈ ముద్రాక్షరకాలా
వుస్తకములజాబితానుచూచినగ్రంథములనామంబులువాటికినియమించిన
విలువలు తెలియనగు.

శ్రీ ర స్తు.

అనుపానమంజరీ.

విషయ సూచిక.

	పుటసంఖ్య		పుటసంఖ్య.
సువర్ణభస్మవికారశాంతి	... ౧	ఉమ్మెత్తవిత్తులవికారశాంతి	... ౯
రాజ్యభస్మవికారశాంతి	... ౨	వత్సనాభివికారశాంతి	... ౧౦
తామ్రభస్మవికారశాంతి	... ౩	భల్లాతకవికారశాంతి	... ౧౧
నాగభస్మవికారశాంతి	... ౪	తుమ్మెదలకాటు చేజసంచువికారశాంతి	} ౧౨
వంగభస్మవికారశాంతి	... ౫	రమునకుశాంతి	
అయోవికారశాంతి	... ౬	గురిగింజలవికారశాంతి	... ౧౩
త్రిధాతుభస్మవికారశాంతి	... ౭	పోకలు మొదలగువానివికారశాంతి	... ౧౪
లోహభస్మవికారశాంతి	... ౮	కోద్రవధాన్యవికారశాంతి	... ౧౫
మండూరవికారశాంతి	... ౯	గన్నేరువిషవికారశాంతి	... ౧౬
లోహవికారశాంతి	... ౧౦	వజ్రమందారయోర్విషశాంతి	... ౧౭
హరితాశకవికారశాంతి	... ౧౧	నేపాళవిత్తులవికారశాంతి	... ౧౮
ఘోషవికారశాంతి	... ౧౨	విషముష్టివిత్తులవికారశాంతి	... ౧౯
పాదరసవికారశాంతి	... ౧౩	దుష్టవాతజాదిరోగ నివృత్తి	... ౨౦
హరితాశకవికారశాంతి	... ౧౪	శీతలాదాహశాంతి	... ౨౧
మణిశిలవికారశాంతి	... ౧౫	పంగమవిషశాంతి	... ౨౨
గంధకవికారశాంతి	... ౧౬	దంష్ట్రవిషశాంతి	... ౨౩
అభ్రకవికారశాంతి	... ౧౭	సర్వాదివిషశాంతి	... ౨౪
మాషికవికారశాంతి	... ౧౮	శ్వాసవిషశాంతి	... ౨౫
ఇంగిలీకము, కిలాజిత్తు, వీటివికారశాంతి	} ౧౯	దుష్టజంతువికారశాంతి	... ౨౬
భల్లాతకవికారశాంతి		వృశ్చికవిషశాంతి	... ౨౭
ఖదిరవికారశాంతి	... ౨౦	గృహగోధికావిషశాంతి	... ౨౮
కర్పూరవికారశాంతి	... ౨౧	శరటవిషశాంతి	... ౨౯
తుతవికారశాంతి	... ౨౨	మూషకవిషశాంతి	... ౩౦
మృగాంకవికారశాంతి	... ౨౩	శ్వేతమూషకకృతగ్రంథివిషశాంతి	... ౩౧
నవాసాగరవికారశాంతి	... ౨౪	సంహబాలవిషశాంతి	... ౩౨
మాత్రికాదివికారశాంతి	... ౨౫	భ్రమరమక్షిక యోర్విషశాంతి	... ౩౩
నాగ కేసవికారశాంతి	... ౨౬	కర్ణ ప్రవేశజోరీగలు మొదలగువానికీశాంతి	} ౩౪

పుటసంఖ్య		పుటసంఖ్య	
మూషకాద్యల్పజంతువివశాంతి ...	౧౭	తామ్రసంఖ్య	... ౨౪
యూకాదిదంశనవివశాంతి ...	౧౮	తామ్రదోషము	... ౨౯
భ్రమరకృతజలదరరోగశాంతి ...	౧౯	తామ్రశుద్ధి	... ౩౧
సర్పవిషములకు అనుపానము ...	౨౦	తామ్రగుణము	... ౩౩
సమస్తవిషవికారములకు సామాన్యోషధము	౨౧	అపక్వదోషము	... ౩౫
ధాతుపథాతుమారణరోగానుపానప్రకరణము		లోహభేదములు	... ౩౬
పారదోష్పత్తి	౨౨	లోహదోషములు	... ౩౭
పారదవర్ణభేదములు	౨౩	లోహజనరక్షామంత్రము	... ౩౮
పాదరసగుణము	౨౪	లోహమర్దనమంత్రము	... ౩౯
హింగులోతరసము	౨౫	బలిదానమంత్రము	... ౪౦
రసశుద్ధిక్రమము	౨౬	భక్షణమంత్రము	... ౪౧
సామాన్యపద్మణబలిజారణము	౨౭	లోహగుణము	... ౪౨
జారణఫలము	౨౮	వంగ సంఖ్య	... ౪౩
పద్మణగంధకజారణఫలము	౨౯	వంగదోషము	... ౪౪
గంధకజాతిభేదములు	౩౦	వంగమారణము	... ౪౫
గంధకశుద్ధి	౩౧	పాకదోషము	... ౪౬
ధాతుసంఖ్య	౩౨	వంగేశ్వరవిధి	... ౪౭
సువర్ణసంఖ్య	౩౩	వంగేశ్వరగుణము	... ౪౮
సువర్ణపరీక్ష	౩౪	నాగాశ్రితదోషములు	... ౪౯
సువర్ణశుద్ధి	౩౫	నాగశుద్ధి	... ౫౦
సువర్ణమారణము	౩౬	నాగమారణము	... ౫౧
సువర్ణభస్మగుణము	౩౭	నాగగుణము	... ౫౨
పక్వగుణము	౩౮	అపక్వదోషము	... ౫౩
అపక్వదోషము	౩౯	నాగేశ్వరవిధి	... ౫౪
రాప్యభేదములు	౪౦	నాగేశ్వరగుణము	... ౫౫
రాప్యపరీక్ష	౪౧	అరశోధనము	... ౫౬
రాప్యదోషము	౪౨	ఇత్రడిమారణము	... ౫౭
రాప్యమారణము	౪౩	ఇత్రడిభస్మగుణము	... ౫౮
రాప్యభస్మగుణము	౪౪	అపక్వదోషము	... ౫౯
అపక్వదోషము	౪౫	సప్రధాతుపరీక్షాక్రమము	... ౬౦
		ఔషధముచేయుటకు ప్రశస్త	౬౧
		స్థానములు	

పుటసంఖ్య		పుటసంఖ్య.	
బౌద్ధముల స్మృతిచతుర్విధములు	౪౨	మణిలత	౪౩
బౌద్ధముల చేయతగనిస్థలములు...	౪౪	రసక (కఫరి) తది	౪౪
బౌద్ధపాత్ర	౪౪	అభ్రక సంఖ్య	౪౪
సప్తధాతు సేవనమాత్రాపమాణము	౪౪	అభ్రకదోషము	౪౪
ఉపధాతువుల సంఖ్య	౪౪	అభ్రకమారణము	౪౪
సీలాంజనశుద్ధి	౪౪	అభ్రకగుణము	౪౪
హేమమాతృకశుద్ధి	౪౪	అపక్వదోషము	౪౪
సువర్ణ మాతృక మారణము	౪౪	ముత్తయములశుద్ధి	౪౪
సువర్ణ మాతృక గుణము	౪౪	పశ్యవిధి	౪౪
తారమాతృక శోధనము	౪౪	శూలాదిరోగములయందు సువ	౪౪
తుత్తకశుద్ధి	౪౪	ర్ణాద్యనుపానము	౪౪
హరితాశకశుద్ధి	౪౪	బౌద్ధమానప్రయోజనము	౪౪
హరితాశకమారణము	౪౪	పరమాణువు మొదలగువాటివివరణము	౪౪
హరితాశగుణము	౪౪	పాలు మొదలగువాటిని కొలిచెడి	౪౪
అపక్వహరితాశదోషము	౪౪	పాత్రలక్షణము	౪౪

విషయ సూచిక ముగిసెను.

ఈపుస్తకము ౧౮౮౭ డిసెంబరు ౨౦ యొక్కానన

మునుపటి రిజిష్టరు చేయబడినది గనుక యితరులు దీనిని

అచ్చువేయకూడదు.

తా || (౨౦౦౦) పలము తొక భారమనియు, (౧౦౦) పలము తొకచులమనియు, జెప్పబడు - కావున నీగ్రంథంబున జెప్పబడిన ప్రమాణంబులనన్నిటిని నిదేప్రకారముగ నెఱుంగందగు.

శ్లో || మాషటంకాక్షవిల్వానికుడవఃప్రస్థమాధకమ్ | రాశీర్గోణీ భారీకేతియథోత్తరచతుర్గుణాః ||

తా || (౪) మాషము తొకటంకమనియు (౪) టంకముతొక అక్షమనియు (౪) అక్షముతొకవిల్వమనియు, (౪) విల్వముతొక కుడవమనియు (౪) కుడవముతొక ప్రస్థమనియు (౪) ప్రస్థముతొక అధకమనియు, (౪) అధకముతొక రాశీయనియు, (౪) రాసుతొక గోణీయనియు, (౪) గోణీయతొక భారీయనియు, నెఱుంగవలయు ఇక పచ్చివిగనుండెడి ద్రవ్యముల పరిమాణంబులవచించెద.

శ్లో || గుంజాదిమానమారభ్యయావత్స్యేకుడవస్థితః | ద్రవార్ద్రశుష్కద్రవ్యాణాంతావన్నానంసమంమతమ్ | ప్రస్తాదిమానమారభ్య ద్విగుణంతుద్రవార్ద్రయోః | మానంతథాతులాయాస్తు ద్విగుణంనక్వ చిత్స్యతమ్ ||

తా || పైచెప్పిన పరిమాణంబులతో గుంజాప్రమాణము మొదలుకొనికుడవప్రమాణమువఱకు రసార్ద్ర శుష్కద్రవ్యంబులనుసమాంశంబులును, ప్రస్తాపరిమాణంబులకు రసార్ద్రద్రవ్యంబులను శుష్కద్రవ్యంబులకన్న ద్విగుణంబుగను, స్వీకరింపవలయు అయినను తులమనుప్రమాణము నీగ్రంథంబున ద్విగుణంబుగ జెప్పబడదయ్యె.

పాలుమొదలగువాటినికొలిచెడి పాత్రలక్షణము.

శ్లో || మృదుక్షవేణులోహదేర్పాండంయచ్చశురంగుళమ్ | విస్తీర్ణంచతథోచ్చంచతన్నానంకుడవంవదేత్ ||

తా || మన్ను, వెదురు, లోహము, ఇవి మొదలగువాటిచే నిర్మింపబడి (౪) అంగుళముల వెడల్పు (౪) అంగుళముల పొడవుగల పాత్ర కుడవమని జెప్పబడు.

శ్లో || స్థితీర్నాస్త్వేవమాత్రాయాః కాలనుగ్నిం వయోబలమ్ | ప్రకృతిందోషదేశౌచదృష్ట్యామాత్రాంప్రయోజయేత్ ||

తా || ఈగ్రంథంబున మాత్రలకు ప్రమాణము జెప్పబడకయుండెడి యెల్లద్రవ్యంబులయందును కాలము, అగ్ని, వయస్సు, బలము, స్వభావము, దోషము, దేశము యీ మొదలగువాటిని, రోగబలాబలంబును జక్కగ నెఱింగిమాత్రలను కాలోచితముగ గావించి బ్రయోగింపందగు.

శ్లో || యతోమందాగ్నయోహస్వాహీనసత్వానరాఃకతౌ | అ
తస్తుమాత్రాతవ్యోగ్యాప్రోచ్యతేసుజ్ఞసమ్మతా ||

తా || ఇక్కలియుగమునందలి జనులు మందాగ్నిగలవారుగను, హోట్టివారుగను
మిగుల బలహీనులుగను, నుండుటచే వారికిమాత్రము గావించుటకుదగిన ప్రమాణమును
కలింగ పరిభాషాతూనికచే నిచటవచించెద.

శ్లో || యవోద్వాదశభిర్గౌరసర్వప్రిఃప్రోచ్యతేబుధైః | యవద్వ
యేనగుంజాస్యాత్తిగుంజోవల్లఉచ్యతే | మాపోగుంజాభిరష్టాభిస్సప్తభి
ర్వాభవేత్కృచిత్ | స్యాచ్చతుగ్నాషకైశ్శాణస్సనిషకష్టంకఏవచ || గద్యా
ణోమాషకైష్టద్భీకర్షస్సాన్యద్దశమాషకః | చతుఃకర్షైః పలంప్రోక్తందశ

శాణమితంబుధైః || చతుఃపలైశ్చకుడవంప్రస్థా ద్యాఃపూర్వవన్మతాః ||

తా || తెల్ల ఆవాలయైత్రాక యవ ప్రమాణమనియు, (౨) యవ లొక గురి
గింజయనియు, (౩) గురిగింజలయైత్రాకవల్ల మనియు, (౪) తేక (౫) గురిగింజలయైత్రా
కమాషమనియు, (౬) మాషములయైత్రాక శాణమనియు, నిష్కమనియు, టంకమనియు
(౭) మాషములయైత్రాక గద్యాణమనియు (౮) మాషములయైత్రాక కర్షమనియు,
(౯) కర్షములయైత్రాక * పలమనియు (౧౦) పలములయైత్రాకకుడవమనియు, బఱంగు
మఱియు ప్రస్థాదిప్రమాణముల పూర్వోక్తప్రకారంబుగనే ఎఱుంగవలయు.

శ్లో || కాలింగమాగధంచైవద్వివిధంమానముచ్యతే | కాలింగా
న్మాగధంశేష్ఠం మానంమానవిదోవిదుః ||

తా || కాలింగము, మాగధములన రెండువిధమానంబులుగలవు - అందుకాలిం
గంబునకన్న మాగధపరిభాష మిగుల శ్రేష్ఠంబుగనున్నదని వైశ్యవరులు వచించెదరు.

* పలమన పదిశాణములయైత్తు.

ఇతి మానపరిభాషాప్రకరణంనామ సప్తమస్కముద్దేశః.

అనుపానమంజరీ.

ముగిసెను.

శ్రీ రమ.

ప్రతిః షోకాయ నమః.

అనుపానమంజరీ.

శ్లో॥ యస్యజ్ఞానమయీమూర్తిస్సచ్చిదానందకారిణీ । తత్పాద
పంకజంబందేగ్రంథసంపూర్ణహేతవే ॥

శ్లో॥ ధాతోస్తథోపధాతోశ్చవిషంస్తావరజంగమమ్ । తద్వికా
రస్యశాంత్యర్థంవక్షేఽనూపానమంజరీమ్ ॥ పక్వాపక్వస్యధాతోశ్చతథా
సర్వవిషస్యచ ॥ సర్వేషాందోషనాశార్థంకథితంశాస్త్రదర్శిభిః॥

తాత్పర్యము॥ స్వర్ణాది సప్తధాతువులు, ఉపధాతువులు, స్థావరరూపమగు
వృక్ష లతాది విషములు, జంగమరూపమగు సర్పాది విషములు, వీనిచే మానవులకు
జనించెడి వికారములను శమింప జేయుటకై ఆనుపానమంజరి ఆను గ్రంథమును రచి
యించెద . మఱియు యథావిధిగ జేయంబడిన సువర్ణాది సప్తధాతు భస్మంబులు,
ఉపధాతువులు, వీనిచే గలుగు గుణవిశేషంబులను, యథావిధిగ జేయంబడని సువర్ణాది
సప్తధాతు భస్మంబులు, ఉపధాతువులు, వీనిచే గలుగు దోషంబులకును, స్థావరజం
గమ విషవికారంబులకును, శాంతులను ఆయుర్వేదాను గుణ్యముగ వచించెద.

సువర్ణ భస్మవికారశాంతి.

శ్లో ॥ హరతకేసి తాయుక్తాయః ఖాదతిదనత్రయమ్ । తస్యసౌ
వర్ణశాంతిస్సౌద్యభాభానూదయేతమః ॥

తా || దోషయుక్త మగు సువర్ణభస్మ సేవనచే వికారము జెందిన మనిషి కర
క్మాయలు - ఖండశర్కర - పీటిని సమముగ చూర్ణముజేసి మూడుదినములు నేపిం
చిన “సూర్య దుదయించుటచే చీకటి బలుగిడు మాట్కి” సువర్ణభస్మ వికార
ము నశించు.

రొప్పభ స్మవికారశాంతే.

శ్లో॥ మధుచేచ్ఛరగ-రాయుక్తంయఃఖాదతిదనత్రయమ్ । పక్వా
ప్రక్వస్యరాప్యస్యశాంతిర్చవతిసశ్చితమ్॥

తా || దోషముగల రాప్యభస్మ సేవనచే నరుడు వికారంబును జెందికృశించు చుండెనేని చీనాశర్కరను చూర్ణముజేసి అందు తేనెకలిపి మూడుదినములు సేవింప వలయు - దానిచే రాప్యభస్మవికారము నిశ్చయముగ తొలంగును.

తామ్రభస్మవికారశాంతి.

శ్లో || వనప్రీహింసి తాయుక్తంజలేపిష్ట్యాదినత్రయమ్ | యఃపి బే త్పాత్రుత్థాయ తామ్రజస్తస్యనశ్యతి ||

తా || అడవి ధాన్యముల వియ్యము - కలకండ - వీనిని సమముగా నుడకము తోనూరి మూడుదినంబులు ప్రాతః కాలంబులయందు సేవించిన దోషయుక్తమగు తామ్రభస్మ సేవనచే జనించిన వికారము నివృత్తియగు.

నాగభస్మవికారశాంతి.

శ్లో || హేమాంహరీతకీయుక్తాంసి తాంభక్ష్యేదినత్రయమ్ | స ద్యోనాగవికారస్యశాంతిర్భవతినిశ్చితమ్ ||

తా || వస - కరక్కాయలు - కలకండ - వీనిని సమముగా చూర్ణముజేసి మూడుదినములు సేవించిన దోషయుక్తమగు సీసభస్మ సేవనచే జనించిన వికారము తోడనే నిశ్చయముగ నివృత్తియగు.

వంగభస్మవికారశాంతి.

శ్లో || మేషశృంగీంసి తాయుక్తాయఃఖాదతిదినత్రయమ్ | తస్య వంగనివృత్తిస్యాత్తమశ్చంద్రోదయేయథా ||

తా || వద్దివేరుపట్ట - కలకండ - వీనిని సమముగ చూర్ణముజేసి మూడుదినం బులు సేవించిన “చంద్రోదయమును గాంచిన మాత్రంబుననే అంధకారము బటుగిడు భంగి” దోషయుక్తమగు వంగభస్మ సేవనచే జనించిన వికారము నశించు.

అయోవికారశాంతి.

శ్లో || సేవితంమధుఖండాభ్యాంతుగ్రీచూర్ణందినత్రయమ్ | అ యోవికారశాంతిస్సాస్యత్తిమిరంసాధుసంగమే ||

తా || కలకండ - వీలకులు - వీనిని సమముగ చూర్ణముచేసి యందు తేనెకలిపి

మూడుదినములు సేవించిన “ సాక్షజన సంగమముచే అజ్ఞానము తొలంగు చందంబున ” దోషయుక్తమగు ఆయోభస్మ సేవనచే జనించిన వికారము నశించు.

త్రిధాతుభస్మవికారశాంతి.

శ్లో || యః శ్రమాన్ ప్రపాతకుత్థాయ సేవయేత్త్రిధలాకణమ్ । తస్య త్రిధాతుజా శాంతిర్యథాపాపంశివార్చనే ||

తా || త్రివంగ భస్మమును సేవించి అందుగల దోషంబుచే నరుదుకృశించుచుండేనేని పాతకకాలంబున * త్రిఫలచూర్ణంబును సేవింపవలయును. ఇట్లునర్చిన దోషయుక్తమగు త్రివంగభస్మ సేవనవలన జనించిన వికారము “ శివార్చనచే పాతకములు తొలంగు చందంబున ” నివృత్తియగు.

లోహభస్మవికారశాంతి.

శ్లో || సైంధవంత్రివృతాయుక్తం సేవయేత్తప్తవారిణా । ఆయోవికారశాంతిస్సాస్మృత్వాపంకేశవదర్శనాత్ ||

తా || సైంధవలవణము - తెల్లతెగడ . వీటిని సమముగ చూర్ణముజేసి యందు స్తోదకము కలిపి సేవించిన “ విష్ణు దర్శనముచే పాతకంబులు నశించుభంగి ” దోషయుక్తమగు లోహభస్మ సేవనచే జనించిన వికారము నశించు.

మండురవికారశాంతి.

శ్లో || క్షౌద్రైర్హరీతకీంయుక్తాం యః ఖాదతి దినత్రయమ్ । తస్య మండురశాంతిస్సాస్మృత్వాన్నాద్దేహమలంయథా ||

తా || కరక్కాయల చూర్ణమునకు సుమముగ తేనెకలిపి మూడుదినములు సేవించిన “ స్నానం బొనర్చుటచేదేహము నిర్మలంబగు మాట్కి ” దోషయుక్తంబగు గోహక్ష్మి సేవనచే జనించిన వికారము నివృత్తియగు.

లోహవికారశాంతి.

శ్లో || దూర్వారసం సమాదాయ మధునా సహసంపిబేత్ ! ఆయోవికారశాంతిస్సాస్మృత్వాప్తవద్దేవిదర్శనే ||

* త్రిఫలములన కరక్కాయలు, తాకికాయలు, నెల్లివరుగు.

తా || గణికైరసము - తెనె - వీటిని సమముగ జేర్చి కేవలించిన “ జగదంబును జన్మించుటచేకష్టములు నివృత్తించెడు భంగి ” దోషయుక్తమగు లోహ భస్మసేవ నచే జనించిన వికారము నివృత్తియగు.

శ్లో || శ్వేతమార్వారసంధీమాణి తోపలయతంపి బేత్ | తేన కాన్యాణికాహవిషాత్సంతేషవాభుగ్గుః ||

తా || తెల్లగణికైరసమునకు సమముగ కలకండ చూర్ణము కలిపి సేవించిన దోషయుక్తమగు యినుపభస్మ సేవనచే జనించిన వికారము హరించు.

హరితాళవికారశాంతి.

శ్లో || దాడిచస్యఫలంకక్వంజలంతస్యః జేన్నరః | పింగవికార శాంతిస్సాస్యత్పాతకంగురువందనే ||

తా || చక్కగఫలించిన దాడిచవిత్తుల రసమును పానం బొనర్చిన దోషయుక్తమగు హరితాళకసేవనచే జనించిన వికారము “ గురువందనముచే పాతకంబులు భస్మంబులగు చందంబున ” నశించు.

ఘోషవికారశాంతి.

శ్లో || చింగాఫలానిపక్వానిజలేషిష్టాపి జేన్నరః | ఘోషవికార శాంతిస్సాస్యదారిద్ర్యంనిధిదర్శనే ||

తా || చక్కగఫలించిన చింతపండును ఉదకంబునపైచి చక్కగ పిసికి పానం బొనర్చిన “ నిధినిదర్శించుటచే దారిద్ర్యము తొలంగుచాడ్చున ” దోషయుక్తమగు కంచుభస్మ సేవనచే జనించిన వికారము నివృత్తియగు.

ఇత్యనుపానమంజర్యా ధాతువికారశాంతిప్రకరణ

న్నానుప్రథమస్థముద్దేశః.

పాదరసవికారశాంతి.

శ్లో || వికారోయదిజామేతపారదాన్మలసంయుతాత్ | గంధకం సేవయేద్ధీమాన్వాచితంవిధిపూర్వకమ్ ||

తా || పాదరసమునకు సప్తకంచుకాని దోషంబులుగలవు - అట్టిదోషంబులు జలపాదరస సేవనచే వికారము జనించినేని శాస్త్రోక్తముగ శుద్ధిజేసినగంధకమును

సేవింపవలయు - ఇటు లొనర్చిన దోషయుక్తమగు పాదరస సేవనచే జనించిన వికారము నివృత్తియగు.

శ్లో || గంధకంఠమాషయాగ్గంచనాగవల్లీదత్తైస్సహ | యఃఖాదే త్పారదగ్రస్తస్తద్దోషస్తస్యశాశ్చ్యుతి ||

తా || రెండుమాషములప్రమాణము శుద్ధిచేసిన గంధకమును తమలపాకులలో నునిచి ప్రతిదినము సేవింపుచుండిన దోషయుక్తమగు పాదరస సేవనచే జనించిన వికారము నశించు.

శ్లో || ద్రాక్షాక్షాత్తాండఖండానితులసీశతపుష్పికా | లవంగం నాగ కేసంచగంధ కేనసమాంశకమ్ | కర్ష మాత్రం ప్రయోయ్యుక్తం సర్వమేతత్ప్రథక్ కృతమ్ | సూర్యయోగాంతరాసాధ్యాత్సూతదోషవికారనుత్ ||

తా || ద్రాక్షపండు - బూడిదగుమ్మడుబద్దలు - తులసి - సోపు - లవంగములు - నాగ కేసరములు - వీటిని సమముగా చూర్ణముజేసి దానికి సమముగ శుద్ధిచేసిన గంధకమును గ్రహించిపాలలో రెండుతులములచొప్ప న ప్రతిదానినివైచి ప్రాతఃకాలంబున సేవింపుచుండిన దోషయుక్తమగు పాదరస సేవనచే జనించిన వికారము నివృత్తియగు.

శ్లో || నాగవల్లీరసం ప్రస్తంభ్యంగ రాజరసం శుభమ్ | తులసీరస ప్రస్తంచభాగదుగ్ధం సమాంశకమ్ || వర్షిశంసర్వగాత్రేషయామయుగ్గం దినత్రయమ్ | స్నానం శీతశనీరేణ సూతదోషప్రశ్నాంతయే ||

తా || తమలపాకురసము - గుంటగలగరాకురసము - తులసియాకురసము - మేకపాలు - వీనిని నినుసుకొక్కొక్క ప్రస్థము చొప్పున నేకముజేసినర్వాంగములకు రెండు యాములవరకు మర్దన జేయించుకొని శీతోదకముతో స్నానము జేయవలయు - ఇటుల మూడుదినంబులుజేసిన దోషయుక్తమగు పాదరస సేవనచే జనించిన వికారము నివృత్తియగు.

హరితాళకవికారశాంతి.

శ్లో || జీరకంశర్కరాయుక్తం సేవయేద్దినసప్తకమ్ | తాళవికారశాంతిస్సాగ్నిద్వారిద్యముద్యమేయథా ||

తా || జీలకఱ్ఱ - శర్కర - వీనిని సమముగ నేకముజేసి ఏడుదినంబులు సేవించిన “ ఉద్యోగమువలన దారిద్ర్యము తొలగునాడున ” దోషయుక్తమగు హరితాళక సేవనచే కృశించునటులంజేసెడి వికారము తొలంగు.

శ్లో || కూర్వాండస్యరసంజేయంనుదాలభాంతధైరవ | రాజహం
సీరసంతావత్తాలచిక్పతిశాంతిక్పత్ ||

తా || బూడిదగుమ్మదు - దురదగొండివేళ్లు - రాజహంస - వీనిరసమునుసమ
ముగ నేకముజేసి నేవించిన దోషయుక్తమగు హరితాశక సేవనచే జనించిన వికా
రము నివృత్తియగు.

శ్లో || సుసర్లపుష్పభూనింబక్వాథంసేవేద్దినత్రయమ్ | తాలవికా
రశాంతిస్సాన్యతామశాంతిర్యథాస్త్రియా ||

తా || నల్లఉమ్మెత్తపూలు లేక, వ్రాకుడువేళ్లు - సేవేము - వీనినిసమముగ
దండికషాయము జెట్టి పానముజేసిన రూపవతియగు స్త్రీసంభోగముచేకాచుమునాతి
జేంపచూట్కి దోషయుక్తమగుహరితాశక సేవనచేజనించినవికారమునివృత్తియగు.

శ్లో || యథారసవిషంహన్యాద్దోదుగ్ధేవచగంధకమ్ | సనితాస
ర్పాక్షీరసస్తథాతాళవిషంభునః ||

తా || ఆవుపాంతో ఖద్దిజేసినగంధకమునుసేవించుటచే పాదరసదోషంబును,
శర్కర - సర్పాక్షీరసము - వీటిని సమముగ కలిపి సేవించిన హరితాశకజనితదోషం
బును నివృత్తియగు.

మణిసిలవికారశాంతి.

శ్లో || క్షీరకంమాక్షీకైర్మృక్తంసేవయేద్యోదినత్రయమ్ | తస్య
వికారంకునటీసకరోతికదాచన ||

తా || ఆవుపాలు - తేనె - వీనిని నేకముగ జేసిమూడువినంబులు సేవించిన
దోషయుక్తమగు మణిసిలసేవనచేవికారంబెఱుడును జనింపకయుండు.

గంధకవికారశాంతి.

శ్లో || గవాంపయోఘ్నైర్మృక్తంపలీవికృషిశాంతిక్పత్ | తద్దైవ
దేవకుసుమంవచాయుక్తంచశాంతిక్పత్ ||

తా || ఆవుపాలు - నెయ్యి - వీటినినేకముజేసి సేవించిన గంధక సేవనచే
జనించిన వికారముహరించు - మతయు లవంగములు - వస - వీటిని చూర్ణముచేసిసేవిం
చిన దోషయుక్తమగు గంధకముచే జనించిన వికారము నివృత్తియగు.

అభ్రకవికారశాంతి.

శ్లో || ధాత్రీఫలంజలేఃప్యాసేవయేద్యోదినత్రయమ్ | తస్యవి
కారశాంతిస్సాన్యచ్ఛాభ్రకస్యనసంశయః ||

తా || ఉసిరికెకాయలవరుగునోకేసి, ఉసిరికాయలతోనేని ఉపకముపై పిదం
చియందు రసములీసి వూదంచెనములు నేలించిన నోవయ క్తమగు ఆభ్యక్త నేవనచే
జనించిన వికారము నివృత్తియగును.

మాక్షికవికారశాంతి.

శ్లో || కులత్థస్యకషాయేణమాక్షీదోషప్రశాంతిక్యత్ | తథైవ
దాడిమత్వచాదేహస్యచక్షుశాంత్యణి ||

తా || ఉలవకట్టునైనను, లేక దాడిమకాయలరసంబునైనను, త్రాగినమాక్షిక
నేవనచేజనించిన వికారము నశించుటయేగాక తేనెచే గలిగినవికారంబునగానశించు.

ఇంగిలీకము, శిలాజిత్తు, వీటివికారశాంతి.

శ్లో || మరిచంఘృతసంయుక్తం సేవయేద్దినసప్తకమ్ | తస్యశిలా
జితశ్శాంతిస్తద్వద్రక్తస్యశాంతిక్యత్ ||

తా || మిరియాలు - నెయ్యి - వీటినిసమముగ నేకముజేసి ఏడుదినంబులు నే
వించిన ఇంగిలీకము, శిలాజిత్తు, వీటివికారము నివృత్తియగును.

భల్లాతకవికారశాంతి.

శ్లో || సీతయాసహయామూచ్చ మేఘనాదరసస్యచ | తస్మాద్భ
ల్లంవిషంహంతయథాలింగప్రసేవనాత్ ||

తా || చిట్టికూర రసములో కలకండ కలిపిత్రాగిన “లింగార్చనచే పాతకం
బులులొలంగుమాట్కి” జీడిగింజలుచేజనించిన వికారమునాకర్పూములోనివృత్తియగును.

ఖదిరవికారశాంతి.

శ్లో || ఖదిరోద్భవంగోపయసాసి తాయుక్తంతధైవచ | యస్మే
యేద్యామషేకంఖల్లవికృతశాంతిక్యత్ ||

తా || ఆవుపాలులో కలకండకలిపిత్రాగిన చండ్ర, జీడిగింజలువీనిసేవనచేజనించిన
కారము నాకర్పూములో నివృత్తియగుటయేగాక జీడిగింజలుచే జనించిన వికారమున
గా నివృత్తియగును.

కర్పూరవికారశాంతి.

శ్లో || ధాన్యాకంసితయాయుక్తంపారిషద్ధితపానతః | కర్పూర
వ్యవృత్తిస్సాన్విన్మహాషేశకృతస్తథా ||

తా || ధనియాలను ఉదకముతో నూరియందు ఖండశర్కరకలిపి సేవించినను తేక బట్టె
పేడరసము త్రాగినను దోషయు క్తమగుకర్పూర సేవన చే జనించిన వికారము నివృత్తియగు.

ఇత్థవికారశాంతి.

శ్లో || జుచీరరసమాచాయః పేద్యస్త్రీదినం నరః | తస్య ఇత్థక శాంతి
స్సాస్య తద్వల్లాజేన వారిణా ||

తా || నిమ్మపండ్లరసమును మూడుదినంబులు పానముజేసినను, తేక వరిపేలా
లను ఉదకంబున వైచిజక్కుగ పిసికి త్రాగినను, దోషయు క్తమగు మైలుతుత్తము, పాలతు
త్తము కఠరి వీని సేవన చే జనించిన వికారము తొలంగు.

మృగాంకః కారశాంతి.

శ్లో || గవాంఘృతం సితాయా క్తం మృగాంకస్య చ శాంతి కృత్ | త
థైవ చాన్లుకరసస్స వ్యోవికృత శాంతి కృత్ ||

తా || శర్కరలో ఆవునెయ్యికలిపి సేవించినను, తేక ఉసిరికాయలరసమును
త్రాగినను, కస్తూరిసేవన చే జనించిన వికారము శీఘ్రముగ నివృత్తియగు.

నవాసాగర వికారశాంతి.

శ్లో || గర్దభస్యవిషంభక్ష్యే తథైవ న వసాగరమ్ | మృత్తికాగైరి
తాసీమకాంచ త్రుట్యంచ శాంతి కృత్ ||

తా || గాడిదె పెంటికల రసమును త్రాగిన అశుద్ధమగు నవాసాగర సేవన చే
జనించిన వికారము నివృత్తి జెందుటయేగాక మృత్తిక, కావరాయి, అన్న భేది, మొదల
గువాని సేవన చే జనించిన వికారములు సగా నివృత్తియగు.

మాక్తికాద్వికారశాంతి.

శ్లో || ఘృతం మధుసితాయా క్తం గోద్ధగ్ధేన సమంపి బేత్ | తస్య మా
క్తిప్రవాళస్య హీరకస్య విషం హరేత్ ||

తా || నెయ్యి - తేనె - కలకండ - ఆవుపాలు - వీటిని - సమముగా నేకము
జేసి పానముజేసిన దోషయు క్తమగు ముత్తియములు, పగడములు, వజ్రములు, మొదల
గువాని సేవన చే జనించిన వికారము హరించు.

ఇత్యనుపానమంజర్యా ముపధాతు వికారశాంతి ప్రకరణం

నామ ద్వితీయస్సముద్దేశః.

నాగ ఘేనవిషవికారశాంతి.

శ్లో || బృహస్పతిద్రావసంధుగ్ధంపలమాత్రంనిషేవణాత్ | నాగ ఘేనవిషంయూతిసజీవతిచిరంపుమాక ||

తా || వ్రాకుడురసమును ఆవుపాలతో కలిపి యందొక పలము నేని, నాలుగు తులముల నేని, సేవించిన నల్ల మందు భక్షణచే జనించిన వికారము నివృత్తియై చిరకాల మువరకు జీవించియుండు.

శ్లో || ఉగ్రాసింధుస్తథాకృష్ణావ్యధోమదనకఃఖలమ్ | తప్తనీరేణ తద్దేయమహిఘేనవిషంసూరేత్ ||

తా || వసన్తైంధవలవణము-పిప్పళ్లు-మ్రంగ కాయలు-వీటిని సమభాగములుగ ఉష్ణోదకముతో నూరిపానము జేసిన నల్ల మందు భక్షణచే జనించిన వికారము నివృత్తియగు.

శ్లో || టంకణం నీలతత్థంచఘృతయుక్తంచదాపయేత్ | తేనానాంతిర్భవేత్సద్యోనాగ ఘేనవిషంశ్శశేత్ ||

తా || వెలిగారము-మైలుతుత్తము - వీటిని సమముగ చూర్ణము చేసియందు నెయ్యికలిపి సేవించిన వసునంబై నల్లమందు దోషము శీఘ్రముగ నశించు.

ఉమ్మెత్తవిత్తులవికారశాంతి.

శ్లో || వృంతాకఖలవిజస్యరసోద్విపలమాత్రయా | భక్షణాద్భుక్తధుత్తారవిషంనశ్యతినిశ్చితమ్ ||

తా || వ్రాకుడువిత్తుల నేని, ఉమ్మెత్తవిత్తుల నేని, ఉదకము చేవంచిరసము తీసియందు నాలుగుపలములు సేవించిన ఉమ్మెత్తవిత్తుల భక్షణచే జనించిన వికారము నిస్సంశయముగ హరించు.

శ్లో || కార్పాసపుష్పంసితయాజలేనోక్తా వల్పపానతః | ధత్తారస్యవిషంయూతితథాలవణసేవనాత్ ||

తా || పగిడి ప్రత్తిపూలు- కలకండ- వీటినియుదకముతో నూరి పానము సేసినను లేక, లవణమును ఉదకముతో కలిపి త్రాగినను, ఉమ్మెత్తవిత్తులభక్షణచే జనించిన వికారము నివృత్తియగు.

శ్లో || గోదుగ్ధంప్రస్థమేకంశశర్కరాయాఃపలద్వయమ్ | తస్య పానాద్విషంయూతిధత్తారస్యచనిశ్చితమ్ ||

తా || నాలుగు సేర్ల ఆవుపాలతో నాలుగుతులములచీనాశర్కర కలిపి త్రాగిన ఉమ్మే త్రనిత్తుల భక్షణచే జనించిన వికారము నివృత్తియగు.

వత్సనాభి వికారశాంతి.

శ్లో || పటూశనస్యవృక్షస్యరసఃపలప్రమాణతః | శర్కరాయుక్త పానేనవత్సనాగవిషంహరేత్ ||

తా || ఒకపలము పటూశనవృక్ష రసముతో శర్కరకలిపి త్రాగినవస నాభి భక్షణచే జనించిన వికారము నివృత్తియగు.

భల్లాతకవికారశాంతి.

శ్లో || సర్వప్రోమేఘనాదశ్చనవనీతసమన్వితః | భల్లాతకభవేశో భేహంతిలేపేనదేహినః ||

తా || ఆవాలు - చిట్టికూర - వెన్న - వీటిని సమభాగములుగ ఖల్వంబునపై చిజక్కుగ మర్దించి శరీరమునకు లేపనము జేసికొనిన బేడిగింజలచే జనించినవాపు నివృత్తియగు.

శ్లో || దారుసర్వపముస్తానినవనీతేనలేపయేత్ | భల్లాతకవికారోయంసద్యోగచ్ఛతసత్వరమ్ ||

తా || దేవదారు - ఆవాలు - తుంగముస్తెలు - వీటిని సమముగ చూర్ణముజేసికొని వెన్నకలిపి శరీరమునకు లేపనము జేసికొనిన బేడిగింజలచే జనించినవాపు తోడనే నివృత్తియగు.

శ్లో || నవనీతతిలౌదుగ్ధంపునఃఖండయుతంతథా | ఏతద్ద్యయప్ర లేపేనహంతభల్లాతకవ్యధామ్ ||

తా || వెన్న - నువ్వులు - వీనినైనను, లేక, ఆవుపాలు - ఖండశర్కర - వీనినైనను, ఏకముజేసి జక్కుగనూరి శరీరమునకు లేపనము జేసికొనిన బేడిగింజలచే జనించినబాధ నివృత్తియగు.

తుమ్మెదలకాటుచేజనించువికారమునకు శాంతి

శ్లో || గోదధిశుంఠీసంయుక్తంపానంభృంగీవికారనుత్ | శిశుస్సదంశజంతద్వజ్జలేపిష్ట్యాంపిబేన్నరః ||

తా || శాంతిని ఆవుపెరుగుతోనూరి యందు ఆవు పెరుగు కలిపి త్రాగినను, తేక, సోపు - పసపు - వీనిని నుదకముచేయూరి త్రాగినను తుమ్మెదల కాటుచే జనించిన వికారము శమించు.

గురిగింజలవికారశాంతి.

శ్లో || మేఘనాదరసో గ్రాహ్యంశర్కరాయుక్తపానతః । ఉచ్చటాయావికారస్య శాంతిస్సాన్న్యద్దుగ్ధసేవనాత్ ||

తా || చిట్టికూరరసములతో శర్కరకలిపి త్రాగినను, తేక ఆవుపాలు త్రాగినను, గురిగింజలవికారము శమించు.

శ్లో || మధుఖిష్టారమృద్యకావృత్తాప్లూష్ణాచదాడిమా । పరూషైరామలక్ష్మైశ్చైవయుక్తాస్సద్యోవికారనుత్ ||

తా || తేనె - ఖిష్టారము - ద్రాక్షపండు - పుల్లప్రబ్బలి - చింతపండు - దాడిమపండు - పేరీతపండ్లు - ఉసిరికె కాయలరసము - వీటిని సమముగ నేకముగావించి పానముజేసిన గురిగింజభక్షణచే జనించిన వికారము శమించు.

పోకలుమొదలగువానివికారశాంతి.

శ్లో || పూగీఫలంజడేశీతవస్త్రవాతోహితంభవత్ । శర్కరాభక్షణే దేయామధువాశర్కరాన్న్వితమ్ ||

తా || వక్కలభక్షించుటచే సొక్కుగలిగెనేని యదిశమించుటకై నీతోదకములో తడిపిన వస్త్రముయొక్క గాలిని సేవించవలయు - మరియు శర్కరనేనితేక తేనెలో కలిపిన శర్కరనేని, సేవించవలయు.

కోద్రవధాన్యవికారశాంతి.

శ్లో || కోద్రవాశాంభవేన్నుగ్ధాదేయంక్షీరంసుశీతలమ్ । సగుడఃకూర్మాండకరసోహంతిమద్యసకౌద్రవమ్ ||

తా || ఆరికె అన్నమునుభుజించినంతచే మూర్ఛగలిగెనేని యదిహరించుటకై అవుడు తిరిగిన ఆవుపాలనేని బెల్లముతో బూడిదగుమ్మడు కాయగరసమును గలిపి యేని పానముజేయవలయు - అందుచే కోద్రవధాన్యవికారము శమించు.

తా || త్రిఫలములు - శ్రీగంధము - కోష్ఠు - అల్లము - వీటినిచూర్ణముచేసి నేతి లోకలిపి పానతేపనములుజేసిన కందురీగ - తేనెటీగ మొదలగువాని కాటుచేజనించిన వికారము హరించు.

సర్వాదివిషశాంతి.

శ్లో || గోజిహ్వభవినీశక్రవారుణీనాత్రిషర్ణికా । ఏకైకాపాన మాత్రేణసర్వాదిగరళంహరేత్ ||

తా || ఎద్దునాలుకచెట్టు - తరిగొట్టు - అగసి - వెళ్ళుడుతీగె - వీనిలోదేని రసమునేని పానముజేసిన సర్పములు మొదలగువాని విషము హరించు.

శ్లో || సకామతావగాఘృష్టాకరబాహుప్రలేపనాత్ ఘటసర్ప స్త్రాగ్రాహ్యోనదంశతకదాచనః ||

తా || ఇంగువ - వస - వీటిని ఉదకముతో జక్కగనూరి హస్తబాహువులకు చక్కగలేపనముజేసికొనిన ఘటసర్పకాటుచే జనించిన విషదోషము హరించుటయే గాక మరల యెపుడును సర్పదష్టము గలుగకనుండు.

శ్లో || యథాఖిలస్యవైషమ్యాశ్చైత్యోయాతసజ్జనః । తథావచా యాధూపేనగృహంనుక్వాన్రజేర్దృహీ ||

తా || గృహమున సర్పమును గాంచుటచే భయముజెందెడి సజ్జనులు ఒకసేరు వసను ధూపమువేసిన వాస్తుసర్పము మొదలగునవి శీఘ్రముగ పలాయనంబుగను.

శ్లో || తుత్థుచో గాకామఫలం గోదుగ్ధేంచ పానయేత్ । తస్మాత్సర్పవిషంయాతతథోషణఘృణేనచ ||

తా || మైలుతుత్తము - వస - మృగకాయలు - వీటినితగుచూతముగ గ్రహించియుదకముతోనూరి ఆవుపాలలోకలిపి పానముజేసిన వమనంబై సర్పవిషము హరించు. మత్తీయు మిరియాలును చూర్ణముచేసి నేతిలోకలిపి యుష్ణముజేసి భక్షించిన సర్పవిషము హరించు.

శ్వానవిషశాంతి.

శ్లో || శ్వానస్యాపివిషంహంతిలేపంకుక్కుటవిష్టయా । గుడై స్తైలార్కగుడ్ధైశ్చ శ్వానవిషంహరేత్ ||

తా || కుక్కకరచిన స్థలంబున కోడిమలమునైనను. తేక - బెల్లము - తెల్లము జిల్లేడుపాలు - వీటిని నేకముజేసెయైనను, తేపనముజేయుచుండిన కుక్కకాటు విషము హరించు.

స్తో || ఉన్నత్తశ్వానదఃప్రానాంకుమాదీదళస్సైంధవమ్ | సుఖాస్థాపకి పిబేత్పిదాత్రిదినాంతేసుఖావహః ||

తా || నయ్యి - కలుబందరసము - వీటిని నేకముజేసి కించిదున్నముజేసి సాంగశీతలమున నందొకింత సైంధవలవణము కలిపి మూడుదినంబులు ప్రాతస్సాయఃకాలంబులయందు త్రాగిన వెట్టికుక్క కాటువిషము హరించు.

స్తో || తైలంతలానాం శలలంగుండంచక్షీగంతథారైగ్గస్సమేవపీతమ్ | ఆలరగ్మగ్రంవిషమాశుహంతసన్వోభవం వాయురివాభ్రబృందమ్ ||

తా || వెట్టికుక్కకాటుచే క్షీణింపుచుండెడి నరుడు నూనె-నువ్వులచూర్ణము-బెల్లము-జిల్లేడుపాలు- వీటిని నేకముజేసి త్రాగిన వెట్టికుక్క కాటుచే జనించిన విషముహరించు-మఱియు జిల్లేడుపాలు, జెముడుపాలు, తెల్లగడ్డలు, వసనాభిమొదలగు వాని సేవనచే దోషముజనించినందువలన కృశింపుచుండెడినరుడు పైజెప్పిన ద్రవ్యములను శరీరమునకు తేపనము జేసికొనిన నదిహరించు.

స్తో || యశ్యాశుకరగ్మూలంచనురిచంకర్ష భక్షణాత్ | తద్వృణంతత్త ణాదేవదహేల్లోహశలాకయా ||

తా || గుమ్మడుపేళ్లు (౨) తులములు - మిరియాలు (౨) తులములు - వీటిని యుదకముతో నూరి ముద్దచేసి ప్రతిదినంబును భక్షింపుచుండిన వెట్టికుక్కకాటుజే గలిగిన వ్రణము శీఘ్రముగ మానును - మఱియు కరచిన స్థలంబున శత్రుబునజే యినుపశలాకుతోరక్షలు పేయవలయును.

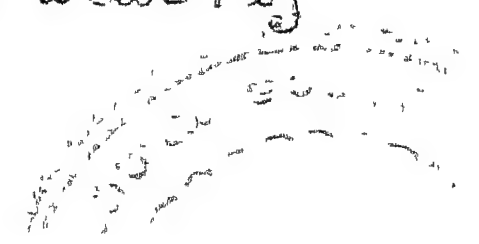
దుష్టజంతువికారశాంతి.

స్తో || విశంక్రాంచంజలేఘ్నస్త్వానిత్యంపిబతయోనరః | తస్యోదరేదుష్టజంతోర్విశంసశ్యతితత్త ణాత్ ||

తా || క్రాంచపక్షి-మలములను జలముచేనూరి ప్రతిదినము సానముసేయుచుండెడి నరుని దుష్టజంతువులు కరచినను వానివిషము శీఘ్రముగ నశించు.

వృశ్చికవిషశాంతి.

స్తో || హింగుశ్చరగ్పయోఘ్నస్త్వోడయోపరిచ దాపయేత్ | వృశ్చికస్యవిషంహంతరజగేంద్రియపరిర్యథా ||

తా || మంచియింగువ - జిల్లేడుపాలు - వీటిని సచుముగసూరివృశ్చికదష్టమై
నస్థలంబున పడేపడేతేపనము చేయుచుండిన “సూర్యుడు వుదయించుటచే ఆంధకార
ముతొలంగుభంగి” వృశ్చికవిషము హరించు.

శ్లో || బాణపుంఖరసోపితో మేఘనాదరసప్తథాశరగరాసహీ
తంపానంవిషంవృశ్చికజంహరేత్ ||

తా || వెంపలిరసము - చిట్టికూరరసము - కలకండ - వీటిని సేకము జేసి పాన
ము జేసిన వృశ్చికవిషము హరించు.

గృహగోధికావిషశాంతి.

శ్లో || కటుత్రయంసింధుకరంజనీజంద్వయంనిశాయాః కపికచ్చు
బీజమ్ | సహంతపానేనవిలేపనేనవిషంసమస్తంగృహగోధికాయాః ||

తా || శొంఠి - పిప్పలి - మిరియాలు - సైంధవలవణము - కాసుగవిత్తులు - ప
సపు - మ్రానిపసపు - దురదగొడివిత్తులు - వీటిని ఉదకముతో సూరి త్రాగినను - తేక
తేపనము జేసికొనినను, గృహగోధిక (బల్లి) మొదలగువాని విషదోషములు హరించు.

శరటవిషశాంతి.

శ్లో || అరగచూలంవచాచూర్ణంపీతంశీతేనవారిణా | తస్యశరట
విషంసద్యశాంతిర్భవతిస్థితమ్ ||

తా || జిల్లేడువేరు - వస - వీటినిచూర్ణము జేసి శీతోదకముతో పానము చేసి
నతొండలుకరచినందుచే జనించినవిషదోషము హరించు.

మూషకవిషశాంతి.

శ్లో || సి తాయాఃపలమానంతుబాణపుంఖరసఃఫలమ్ | యఃపిబే
త్ప్రీతరుత్థాయమూషకస్యవిషాపహమ్ ||

తా || రెండుతులముల కలకండలో రెండుతులముల వెంపలిరసము కలిపిప్రాతః
కాలంబున మేల్కొనినతోడనే త్రాగిన యెలుక కాటు హరించు.

శ్వేతమూషకకృతగ్రంధీవిషశాంతి.

శ్లో || ఊర్ధ్వాత్తుపతితంమూషంశ్వేతవర్ణంసుదారుణమ్ | పాతస్థాః
నేభవేర్గ్రంధీస్సగ్రధిర్మృత్యుదాయికా | శస్త్రేణగ్రంధీంవిస్ఫోట్యఖర
స్యశకృతంక్షిపేత్ | తేనదుష్టస్యగ్రధితోవికృతేశ్శాంతికృద్భవేత్ ||

తా || అతిదుష్టమగు శ్వేతమూషకము ఊర్ధ్వంబుగనుండి శరీరముమీద పడె నేని నచట గ్రంథులు జనించుమరణంబుగలుగు - గావున గ్రంథులు జనించిన తోడనే వానిని శస్త్రముచే గొంచెముగ గీచి నందుగాడిదెపెంట్టికలను తేపనము చేసిన యా గ్రంథులు శమించు.

సింహుబాలవిషశాంతి.

శ్లో || మధోశ్చ పలమానంతుదినం వింశతీయః పిబేత్ | తస్య సింహాస్య బాలస్య విషం న స్యాత్కదాచన ||

తా || పూటకు పలప్రమాణము చొప్పున యిరువదిదినములు తేనెను పానము చేసిన వ్యాఘ్రురోడు జంతువిషము నివృత్తియగు.

భ్రమర సుక్షీక యోర్విష శాంతి.

శ్లో || మహిషీనవసీతంచటంకై స్సహమర్దయేత్ | మాక్షికభ్రామరస్యాంతం నాగ ఫేనేన తత్సమమ్ ||

తా || బత్రెవెన్న - వెలిగారము - వీటిని సమముగ నేకము చేసి మర్దించి శరీరమునకు తేపనము చేసికొనిన తుమ్మెదలు, అడవియూగలు మొదలగు దుష్టజంతువుల కాటుచే జనించిన విషవికారము సగాహరించు. మరియు, నల్లమందు చేజనించిన వికారము సగాహరించు.

కర్ణప్రవేశజోరీగలు మొదలగువానికి శాంతి.

శ్లో || కర్ణప్రవేశే ఖర్జురతత్కర్ణే మూత్రకంక్షిపేత్ | తథాచ తిలతైలంచ ధంకే వత్సస్య శ్లోత్థకమ్ ||

తా || గోమూత్రము - మంచి నూనె వీటిని నేకము చేసి కించిదుష్టము చేసియైనను తేక ఆవుదూడపేడలో రసము తీసియైనను, చెవిలో పేయుచుండిన చెల్లో జోరీగలు మొదలైనవి ప్రవేశించినందుచే జనించు వికారములు హరించు.

శ్లో || జిహ్వాయాస్తాయ కా యోగాదమృతం స్రావయేత్తుయత్ | విలిప్తం తేన ధంనస్య సిర్విషం తుణమాత్రతః ||

తా || వనమక్షికములు కరచిన స్థలంబున తేలిన దద్దులకు మనుజులయొక్క జొల్లును తేపనము చేసిన నవి తోడనే నద్యశ్యంబులగు.

మూషకాద్యల్పజంతువిష శాంతి.

శ్లో || భల్లాతర్క-ఫలం ముస్తాకపికచ్చుఫలంతథా | రాలసిత్థార్థ

వీతేషాంచూర్ణధూపప్రభావతః । మూషకామశకామక్షీమతుగ్ధావిష
కీటకాః । పలాయంతేగృహంచుక్త్వా యథాయుద్ధేతికాతరాః ॥

తా ॥ జీడిగింజలు - జిత్తేడుకాయలు - తుంగమున్నెలు - తీటకోవెలకాయలు -
యక్షగూమ - తెల్ల ఆవాలు - పీనిని చూర్ణము చేసి గృహముతోఁగూపమువేసిన “ యుద్ధ
మున పిరికితనమగువారు బయ్యిడుభంగి ” ఎలుకలు, దోమలు ఈగలు - నల్లులు,
విషజంతువులు, ఇవి పలాయనంబులగు.

శ్లో ॥ అరగమూలంచవార్తాయాభావితంహ్యగ్నినాగహాకటు
తైలాక్తదీపస్థానిశాయామతుగ్ధావహా ॥

తా ॥ జిత్తేడుపేరుష్టు - వార్తాయమూలము - వీటిని ఎఱ్ఱచిత్రమూలపురసము
తో భావనచేసి యందావనూనెకలిపి దానిలోవత్తినితడిపి రాత్రులయందు దీపమువెలి
గించిన నల్లులునశించు.

యూకాదిదంశనవిషశాంతి.

శ్లో ॥ శ్రీమూలంగోజలేఘృష్టాదేహ లేపంచకారయేత్ । యూ
కాచలిక్షకాసావానాశయంత్యపితృణాత్ ॥

తా ॥ నూరేడుపేరును గోమూత్రముతో గంధముతీసి దేహమునకులేపనము
జేసికొనిన పేలు, ఈరు, చీరపేలు, మొదలగు సమస్తస్వేదజములుతోడనే నశించు.

శ్లో ॥ శిలాగంధకగోమూత్రవిడంగంకటుతైలతః । ఏషాంలేపే
భవేచ్ఛాంతిస్సానాయూకాచలిక్షకా ॥

తా ॥ శిలాజిత్తు - గంధకము - వాయువిశంగములు - వీటినిచూర్ణముచేసిఅందు
గోమూత్రము, ఆవనూనెకలిపి శరీరమునకు లేపనముజేసికొనిన పేలు, ఈరులు,
చీరపేలుమొదలగునవి యన్నియు నశించు.

భ్రమరకృతజలోదరరోగశాంతి.

శ్లో ॥ షట్పాదేచోదరేప్రాప్తేజలోదరఃప్రజాయతే । తస్యశుక్తి
ప్వలీదేయావికృతేశ్శాంతకృత్సదా ॥

తా ॥ ఉదరములో తుమ్మెద ప్రవేశించుటచే జలోదరరోగము జనించు - కా
వున ప్రత్యహము పిప్పళ్లునేవింపుచుండిన తుమ్మెదల దోషజనిత వికారముశమించు.

సర్వవిషములకుఅనుపానము.

శ్లో ॥ తైలంచాన్లుతథానిద్రాంవర్జయేద్విషపీడితః । తండులం
ఘృతదుగ్ధంచశ్రేష్ఠపథ్యంవిషాతురే ॥

తా || నూనె, పువ్వులు, నిద్రమొదలగువానిని విషపీడితులువర్జింపవలయు. అట్లే వారికి బియ్యపులన్నము - నెయ్యి - అవుపాలు - యివి హితకరములుగనుండు.

శ్లో || ధాతుస్తథోపధాతుశ్చవిషంస్థావరజంగమమ్ | సర్వేషాంవమనంశ్రేష్ఠంవిరేకశ్చతథైవచ ||

తా || ధాతుపధాతుజనితవిషవికారములకును, స్థావరజంగమాదివిషవికారములకును, వమనవిరేచనములదివ్యవలయు.

సమస్తవిషవికారములకుసామాన్యోషధము.

శ్లో || జ్ఞాతాజ్ఞాతాధికారేషుసదాదేయంచభేదజమ్ | సితామధుశ్చతపయస్తండులంఘాహిషంశకృత్ ||

తా || కలకండ - తేనె - నెయ్యి - పాలు - బట్టెచేడరసము ఇవి సుదీర్ఘవిషములకు హితకరములుగనుండు.

శ్లో || పృథక్పృథక్సదాదేయంశ్వానస్యచవిషంవినా | ఆలశ్కేరూక్షమన్నంచజలంపశ్చాత్పలాండునా ||

తా || పెట్టికుక్కవిషమునకు తప్ప యితరలన్నివిషములకును పైజెప్పినకలకండ మొదలగువానిని పెప్పేరుగనివ్వవలయు - మఱియుపెట్టికుక్కనిషమునకుపేడియన్నము, ఎట్టిగడ్డలరసము, ఇవిహితకరములుగనుండు.

ఇత్యనుపానమంజర్యాం జంగమవిషశాంతి ప్రకరణంనాథ

చతుర్థస్కముద్దేశః.

ధాతుపధాతుమారణరోగానుపానప్రకరణము.

శ్లో || అధాతస్సంప్రవత్యౌమిధాతుపధాతుమారణమ్ | రోగానానుపానంచసంక్షేపాతకథ్యతేథునా ||

తా || ఇకధాతురూప ధాతుమారణంబులను, రోగానుపాన విశేషంబులను, సంక్షేపముగ వదియించెద.

పారదోత్పత్తి.

శ్లో || సుఖందాతారకహింసార్థంకైలాసేప్రార్థితస్సురై | కరుణాత్మామహాదేవఃపార్వతీవల్లభశ్శివః | రతేశ్వంభోశ్చ్యుతంరేతోగృహీతంవహ్నినాముఖే | క్షిప్తంతేనచతుర్దిక్షుమాయాంతత్పృథక్పృథక్

సామ్యాదిదిక్ప్రయస్యాం తేగౌరీశాపాన్న కార్యకృత్ । పశ్చిమాయాం
తుయక్తిప్రంసదిశత్సర్వకార్యకృత్ । ఏషోత్పత్తిస్సచాఖ్యాతా పారద
స్యమనీషిభిః ॥

తా ॥ తారకాసురవదార్థమై కార్తికేయుని జనింప జేయవలయునని కరుణా
త్ముండును, పార్వతీవల్లభుండును నగునీశ్వరుని దేవేంద్రుడొమొదలగు సమస్తదేవత
లుప్రార్థించిననతండు కార్తికేయజననమితమై పార్వతిశోసంయోగముజేయునెడ
వీర్యము పతనంబయ్యె - దానిని ఆగ్ని గ్రహించి దానిని భరింపనేరక భూమియందువిడి
చిననది నలుదిక్కులయందు వ్యాపించె. ఉత్తరదిశయందు పడినరసముగౌరీశాపము
చే నిష్ఫలంబగుటంజేసి నదియేకార్యమందు నుపయోగింపఁదనియు, పశ్చిమదిశయందు
పడినరసముసమస్తకార్యములకునుపయోగించుననియు, ఆయుర్యేదనే తలుచుచుండెదరు.

పాదరవర్ణ భేదములు.

శ్లో ॥ శ్వేతవర్ణోద్విజహ్నుతోరక్తఃక్షత్రియసంజ్ఞకః । పీతవర్ణో
భవేద్వైశ్యకృష్ణాస్తూళూద్రజాతయః ॥

తా ॥ శ్వేతవర్ణముగలరసముబ్రహ్మజాతియనియు, రక్తవర్ణముగల రసముత్త
త్రియజాతియనియు పీతవర్ణముగలరసము వైశ్యజాతియనియు కృష్ణవర్ణముగలరసము
శూద్రజాతియనియు పఱుంగు.

శ్లో ॥ నాగోవంగోమలోవహ్నిశ్చాంచల్యంచవిషంగరిః । అస
హ్యగ్నిర్నహోవోషాస్సవభావాత్పారదేస్థితాః ॥

తా ॥ పాదరసమునస్వాభావికముగ నాగ, వంగ, గరి, అసహ్యగ్ని, మొదల
గుమహాదోషంబులుగలవు - అవి నివారించుటకై అష్టాదశసంస్కారములజేయవలయు.

పాదరసగుణము.

శ్లో ॥ సూతష్ట్రడసయుక్తిదోషశమనస్సర్వామయధ్వంసకృత్ ।
కాంశాకామవిమర్దనోతిబలకృత్సర్వీసుధాయాశ్శివః । చక్షుష్యస్సృతి
పదోమరణహృద్యార్థిక్యజిద్వృద్ధికృత్ । జాడ్యఘ్నంకృమికుష్టహాకనకకృ
త్సంయోగవాహీరసః । శుషేక్ష్ణనమహారాశిం యద్వద్దహతిపావకః ।
తద్వర్ధాతుగతాంసూతోరోగక్షోషత్రయోద్భవాన్ ॥

తా ॥ పాదరసము షడ్రసములతో గూడినదైత్రిదోషశమనకారిగను, ఆమసం
బంధదోషముల హరింపజేయునదిగను, కామమును వృద్ధిచేయునదిగను, కడుబల

కారిగను, అమృతతుల్యముగను, శివస్వరూపిగను, చతురింద్రియమునకు ప్రకాశము గలుగఁజేయునదిగను, స్మృతి - రూపము, వీటినిగలుగఁజేయునదిగను, మృత్యువు- మదిమి, వీటిని జయించునదిగను, శరీరవృద్ధిని గలుగఁజేయునదిగను, జాడ్యము, కృమి, కుష్టు, పీనిని హరింపజేయునదిగను, కాంతినిగలుగఁజేయునదిగను, అనుపాన ములచేసమ స్తరోగములను సరింపజేయునదిగను, నుండటయేగాక “ అగ్ని యెండిన కట్టెలసమూహమును దహించుమాట్టి ” ధాతుగతత్రిదోషములను దహింపజేయు.

హింగులోత్తరసము.

శ్లో ॥ జంబీరనింబనీరేణమర్దితంహింగుశందినమ్ । ఉర్ధ్వపాతన యంత్రేణగ్రాహ్యస్సాన్యస్మిర్మలారసః । కంచుకైర్నాగ వంగాద్యైర్ని ర్ముక్తోరసకగ్గుణే ॥

తా ॥ నీనిమిదితులముల యింగిలీకమును నిమ్మపండ్లు, పారిజాతము, వీటిరసము లతో ఖల్వమున నొకదినము మర్చించి యెండనెండించి పిదపదానిని నొకగట్టికుండలో నునిచి పైనమటియొకకుండబోర్లించిచీలమన్ను చేయుటచే ఉర్ధ్వపాతన యంత్రముని పఱంగెడు నాకుండలను గాఢాగ్నిచే రెండురూములు వండుటయగాక పైకుండమీద తడిపినవస్త్రమునుచుట్టి దానిపైకొంచ కొంచముగ శీతోదకమును పదేపదేప్రోక్షింపు చుండవలయు - ఇటులంజేసిన నారసము పైకుండకెగసి ధూమాకారముగవ్యాపించి యుండు-పిదప నాగరూప్య పాతనయంత్రమునుసాంగశీతలమున గ్రహించినదానికి జేసి యుండెడి చీలమన్నును బహుజాగ్రతగ నూడదీసి పైకుండలో ధూమాకారముగవ్యా పించి యుండురసమును వరాహకట్టతోగీచుచుండిననండురసముజనించు. పిదపనారస మును నాలుగుమాల్లని, అయిదుమాల్లని, నస్త్రముతోవడియకట్టిననదినాగవంగాదినస్త కలచుకదోషరహితంబునగు. ఇట్టిరసమును సర్వాషధములయందు నుపయోగింపందగు.

రసశుద్ధిక్రమము.

శ్లో ॥ జంబీరోత్థద్రవేక్షైఃపారిభద్రద్రవేజవా । యామంసమ్మ ర్దయత్సేనరసోగ్రాహ్యస్సనిర్మలః ॥

తా ॥ పైరసమును ఖల్వమునపైచి నొకరూమువరకు నిమ్మపండ్లరసముచేసేసి, పారిజాతపత్రరసముచే సేసి, మర్చించి యెండనెండించిన శుద్ధియగు.

వాక్యమ్ ॥ ఉర్ధ్వపాతనాదివిశిష్టపారదేనపుంసకత్వమస్తీతదు క్తంబోధనసంసాగరేతస్మాత్ ॥ బలప్రకర్ణాయచడోలికాయాంశ్వేదోర్ రసస్సైంధవచూర్ణగర్భే ॥

తా || ఊర్ధ్వపాతరసములకన్నిటికిసినపుంసకదోషముగలదు - ఆదినివృత్తించుటకై నొకకుండలో సగము నీళ్ళుబోసి చిందొకసేరు సైంధవలవణమును నూరి కలిపి దృఢమయిన వస్త్రమును నాలుగుమడతలుగ మడిచి యందు నింగిలీకరసము నునిచి దారముతోగట్టిగ మూటగట్టి దానిని పైసైంధవలవణము జలముతో ముణుగునటుల కట్టి యుండలి జలమిగురువరకుఆఁఁగారాత్రములు గాఢమధ్య మృద్వగ్నులచే డోలాయంత్రమున వండవలయు - ఇదేప్రకారము రెండవదినము సగా జేయవలయు. ఇటులజేసిన రసము సిర్దోషముగనగు.

సామాన్యవద్గుణబలజారణము.

శ్లో || క్షుద్రఘాంజేరసంకృత్వావాలూకాయంత్రమధ్యమమ్ | వద్గుణాంగంధకంతత్రక్తిపేదల్పల్పకంశనైః | తైలరూపోయథా గంధస్తతోవతారయేద్ద్రుతమ్ | సాంగశీతోదృఢోగంధేస్ఫోటయిత్వారసంనయేత్ | పర్వకోశేషుదాతవ్యోరసోవ్యాఽనిసూదనః ||

తా || ఒకచిన్నకుండను యిసుకతోపూరించి దాని వధ్యమున ఇంగిలీక రసముగల మరియొకచిన్నకుండనునిచి పొయిమీదబెట్టి వధ్యనునిచిన కుండయందలిరసము పైశుద్ధిజేసిన గంధకచూర్ణమును వేయచుండవలయు - ఇటులవేసినగంధకము కరిగిన తోడనే మరల గంధకములనువేయవలయు - ఇంతైనగున రసముఆరింతల గంధకమును భ్రషించునటుల జేయుటయవద్గుణగంధక జారణమనంబడు - ఇట్టిరసమును సమస్త రోగములయందుపయోగించుట మిగుల శ్రేష్ఠమని ఆయుర్వేదపేత్తలు వచించెదరు. జారణఫలము.

శ్లో || సర్వపాపక్షయేజాతేప్రాప్యతేరసజారణాన్ | తత్ప్రాప్తాప్రస్యమేవంస్యాద్విజ్ఞానంముక్తిలక్షణమ్ | యావద్దినానివహ్నిస్తోజారణేఛార్యతేరసః | తావద్దగ్నసహస్రాణిశివలోకేమహీయతే ||

తా || రసజాణచేసర్వపాపక్షయంబును, భుక్తిముక్తులును, విశేషజ్ఞానంబును, రసజారణసిమిత్తము, అగ్నిని యెన్నిదినములు స్థాపించెదరో అన్ని సహస్ర వత్సరములు శివలోకప్రాప్తియుగలుగునని పరమేశ్వరుడు వచించె.

శ్లో || దినమేకంరసేంద్రస్యయోదదాతిహుతాశనమ్ | ద్రవంతి సర్వపాపానికుర్వన్నక్షినలిప్యతే ||

తా || రసమునందు నొకదినము అగ్నిదానముచేసెదినరుడుచ్యక్తిసంపూర్ణభూతుడై సర్వపాపవిముక్తుడగు.

శ్లో || శుకపుచ్చసమః ప్రామోనవనీతసమప్రభః | మస్మణికతిన
స్నిగ్ధగంధక శ్చేష్ఠఉచ్యతే ||

తా || చిలుకపుచ్చమువంటినర్ణంబును - వెన్నచలెచ్చుచువుగను, చిక్కణ పాక
ముగలదియై కతిన సిద్ధములుగను, నుండెడి గంధకము శ్రేష్ఠంబని అయి ర్వేద వేత్తలు
వచించెదరు.

గంధకశుద్ధి.

శ్లో || లోహపాత్రేవినిక్షిప్యఘృతమగ్నాపతాపయేత్ | తప్తే
తప్తేతత్సమానంప్రక్షిపేర్గంధకంతజః | విద్రుతంగంధకంజ్ఞాత్వాదుగ్ధమ
ధ్యేసిదాపయేత్ | ఏవంగంధకశుద్ధిస్సాన్యత్సర్వకాల్లేషుయోజయేత్ ||

తా || లోహపాత్రములో నొకింత గంధకచూర్ణమును నేతినివై చినిప్పలమీద
నునిచి కరిగించి పిదప నేషించిన గంధకచూర్ణమును అందువై చి నది ద్రవించినతోడ
నే దానిని ఆవుపాలతోబోసిన శుద్ధియగు - ఇట్టిగంధకమును సర్వోషధములయందు
నుపయోగింపందగు.

ధాతుసంఖ్య.

శ్లో || కనకతారకతామ్రకషిట్కకత్రపు భుజంగమారక మేవచ |
ఇతివదంత్యపిధాతుగణంబుధాన్యకలశాస్త్రమతేవ్యతివిస్తరాత్ ||

తా || సువర్ణము, రాప్యము, తామ్రము, లోహము, ఇనుము, సీసము వంగ
ము అనునవి ధాతుగణంబులని అయి ర్వేద వేత్తలు శాస్త్రములయందును వక్కా
ణించెదరు.

సువర్ణసంఖ్య.

శ్లో || ప్రాకృతంసహజవహ్నిసంభవంహ్యకరోద్భవరసేంద్రవే
ధజమ్ | హేమపంచవిధమాహురాడరాద్బాలబోధనవిధానకారణాత్ ||

తా || సువర్ణము ప్రాకృతము, సహజము, అగ్నిసంభవము, ఆకరోద్భవము
రసేంద్రవేధము, అన నైదువిధములుగ బాలబోధార్థమై చెప్పబడియె.

సువర్ణపరీక్ష.

శ్లో || యథేమతస్తంశుచివహ్నియోగాచ్ఛేతంసురక్తం యదివా
కరస్థం | గ్రాహ్యంచశుభ్రత్వమధోభజేద్యత్యాజ్యంసువర్ణాంభిషజాం
పరైస్తత్ ||

తా || ఏనువణామును అగ్నిలో కాచిన శీతలనుగను - ఎటు ప్రవణాముగలదిగను ఉండెడినో యది అకరోద్భవమని యెరుంగవలయు. ఇట్టిదానిని బౌషధములయందు గ్రహింపవలగు - ఏనువణామును అగ్నిలో కాచిన శుభ్రవణాముగలదిగనుండెడినోదానిని బౌషధములయందు వర్జింపవలయు.

సువణామౌద్ధి.

శ్లో || పైతృత్రైకైకాంపికేభేన మూత్రేకౌలత్థానాంసంతమామే ర్గమధే | హేమశుద్ధిర్మాయ తకాంచనారేతప్తంతప్తం దాహయేత్సప్తవారాన్ ||

తా || సువణామౌద్ధిని అగ్నిలో తప్తముచేసి తైలము, మజ్జిగ, పులికడుగు గోమూత్రము, ఉపవకట్టి, జిప్సోమ్ సాబు, కాంచనారరసము, పీనిలో స్రవదానియందు ను ఏడేడు మార్లు ముంచి నది శుద్ధయగు.

సువణామూరణము.

శ్లో || తపనీయగసోభుజంగమస్వరసకేవే విమరేపి షోడశాంశే సహచాన్లుజలేన చూర్ణం కుతత్పరిదృష్ట్వా శుభగోలకోవిధేయః | సుశరావపుటేపిగోలకృల్లశుభగంధః పరిగోలమోచనీయః | అధరోత్తరమాశు సంపుటాస్యం పరిరూడ్ధ్వా పరిపాచయేత్సవహ్నా || దృషత్రింశ వనోపలా స్సుశుష్కాః పరిశేయాస్స తతంపుటేపుటేచ | అపి సప్తపుటైస్సు శుద్ధమే వంపరిసంజాయత ఏవ హేమభస్మ ||

తా || సువణామౌద్ధిని రాపొడిచేసి మంచిఖల్వమునపై చి దానికి షోడశాంశము తమలపాకులరసము, చింతపులుసు, కొంచముగ నెల్లికాయల పులుసుపై చి మర్దించి ఉంటుజేసి దానికి సమముగ శుద్ధిచేసిన గంధకమును గ్రహించి చూర్ణముచేసి యొక మూసలో సగము గంధకమునుపై చి దానిపై యాఉంటునునిచి దానిపై శేషించిన గంధకముపై చి పిదప దానిమూతిని చిల్లపెంకుచేమూసి చీలమన్నుజేసి యెండించి పిదప దీని నొక శర్రావముననునిచి పచనముజేయవలయు. పిదప దానిని అందుండితీసి మరలపై ప్రకారముచేసి ముప్పదియేరుపీడకలతో పుటంబడవలయు - ఇటుల నేడు పుటంబులిడిన సువణామౌద్ధిని నిర్దోషముగ భస్మంబగు.

సువర్ణభస్మగుణము.

శ్లో || మృతంహృతకందివ్యకాంతింతనోతితత్త్వాసకాసత్తయం

పితృవాతౌ । ప్రమేహగ్రహణ్యాతిసారంచకుష్టంజ్వరంహంతిఛాఖండకం
దర్శదంచ ॥

తా ॥ శుద్ధసువర్ణభస్మము, గాయము, కాసచ్ఛాసలు, ఉయము, వాతము, పితృ
ము, ప్రమేహము, సంగ్రహణి, అతిసారము. కుష్టువు, జ్వరములు. వీటిని నశింప
జేయుటయేగాక దివ్యమైన కాంతిని మిగుల కామవృద్ధినిసగా గలుగజేయు.

శ్లో ॥ స్వర్ణాంతిక్తంకషాయంమధురమతిపయఃస్థాపనంకాంతిదం
చ । వృష్యంహృద్యంచబల్యంశుచికరమఖిలంనాగ్వశుద్ధిప్రదంచ । ఆయు
ర్దంవైఘ్నీనాంహరణమచిరతో నాశనందుర్విషాణామ్ । రోగేశోన్మాద
మాంద్యజ్వరపరిహరణంసర్వరోగాభినాశమ్ ॥

తా ॥ సువర్ణభస్మము చేమ వగరు, మధురము, గలదిగను ముదిమినినశింప
జేయునదిగను, కాంతి, వీర్యవృద్ధి, మనస్సంతోషము, బలము, రుచి, మిగుల బుద్ధి
వాక్ష్పటుత్వము, ఆయుర్వృద్ధి వీనిని గలుగజేయునదిగను, శీఘ్రముగ ముదిమి,
దుష్టవిషము, ఉన్మాదము, జ్వరము, మొదలగు సమస్తరోగములను నశింపజేయునది
గను నుండు.

పక్వగుణము.

శ్లో ॥ స్వర్ణంవిదత్తేభిలరోగనాశంకరోతిసౌఖ్యంప్రబలేంద్రియత్వ
మ్ । శుక్రస్యవృద్ధింబలతేజవృద్ధిం క్రియాసుయక్తించయుతంచమేమమ్ ॥

తా ॥ దోషరహితమగుసువర్ణభస్మము సమస్తరోగ నాశనంబును, ఇంద్రియ
ములకు దృఢత్వమును, శరీర సౌఖ్యమును శుక్రబలతేజో వృద్ధులను సమస్త శోధ
నాది క్రియలను జేయునదిగనుండు.

అపక్వదోషము.

శ్లో ॥ బలంచవీర్యంహారతేనరాణాంరోగప్రజంపరోషయతీహకా
యే । అసౌఖ్యకారశ్చసదైవ మేమ్మఃఅపక్వదోషాన్మరణంకరోతి ॥

తా ॥ దోషముగల సువర్ణభస్మ సేవనచే బలవీర్యముల నాశనంబును, శరీర
మున రోగప్రాబల్యంబును, సదా అసౌఖ్యంబును, మరణంబును, గలుగు.

రౌప్యభేదములు.

శ్లో ॥ త్రివిధం పరికీర్తితంచరూప్యంఖ నిజం వంగజవేధశేతతైవ
అజలాక్యరసోదధింశ్చగ్రన్థానకతైర్వైర్విశారదైశ్చ ॥

తా || రౌప్యము ఆకరోద్భవ, వంగోద్భవ, వేదోద్భవములన త్రివిధంబులుగ నుండునని రసోదధి అనుగ్రంథముల నవలోకనజేసిన వైద్యపేత్రలు వచించెదరు.

రౌప్యపరీక్ష.

శ్లో || ఉభేదంగజంవేధజంచైవ గ్రాహ్యాయతోచైస్తుశుభ్రత్వ మేకంచ్యుతుత్వమ్ | అతోగ్రాహ్యమేపంఖిస్థంచ రూప్యంతశ్చేత్వ తవ ర్ణంనకౌమాల్యయుక్తమ్ ||

తా || వంగజ, వేధజములననీరెందు రౌప్యములు కోమలహాగను, శుభ్రవర్ణము గను, నుండుటంజేసి నవి గ్రాహ్యంబులుగ నుండుననియు, మాళవ దేవోద్భవముగ ఆకరోద్భవము కోమలముగనుండక శ్వేతవర్ణముగ నుండుటంజేసి నది అగ్రాహ్యమ నియు, వైద్యపేత్రలు వచించెదరు.

రౌప్యదోషము.

శ్లో || తాప్తోరోధోభ్రాంతివాంత్యేచరూప్యేదోషాప్యేషో ధనంకీర్తయిష్యే | తైలేతక్రేసంక్షేపేతుంభిశోచేతప్తంవారాస్సుత్ర వర్గేచసప్త ||

తా || రౌప్యమునకు సంతాపము, రోధము, భ్రాంతి, నమనము, అనునాలుగు విధదోషంబు లుండుటంజేసి నవి హరించుటకై దానిని ప్రతిమారు అగ్నిలోతప్తముచేసి నూనె, మజ్జిగ గుమ్మడు లేకురసము, మూత్రవర్ణము, వీనిలో ప్రతిదానియందును జేడేడుమార్లు ముంచవలయు. ఇటులంజేసిన నందలి దోషము హరించు.

రౌప్యమారణము.

శ్లో || తారపత్రసమసూతగంధకేకాంజికేనసహితేవిలేపయేత్ | గర్భగుప్తశుభ్రయంత్రకేక్షిపేత్వాచమోచ్చశిదితేసువహ్నినా ||

తా || పైజెప్పినటుల శుద్ధిజేసిన పెండిని సలచనగ లేకులు జేయించి పిదప వానికి సమముగ శుద్ధిజేసిన పాదరసమును, శుద్ధిజేసిన గంధకమును జేకొని కాంజికముతో నూరి ఆపెండి లేకులకు దళము తేపనముజేసి యెండించి స్వచ్ఛాగ్నిలో పాకము చేసినను, తేక పిదకలతో గొప్ప పుటంచిడినను, నది భస్మంబగు- పిదప దీనిని యిత్తెలుంగుననే నాలుగుమార్లు జేయవలయు.

రౌప్యభస్మగుణము.

శ్లో || తారంచతారయతిరోగసముద్రపారం దేహస్యసౌఖ్యక్య దలంపలితావహంచ | హంతీహారోగవిషదోషమలంప్రసహ్యవృష్యంప్రస ర్మవతరంకురుతేచిరాయుః ||

తా || శుద్ధరౌప్యభస్మము సముద్ర సమానంబగు రోగంబులను, ముదిమిని దోషయుక్తమగు విషము రోగములు, దోషములు, వీటిని నశింపజేయుటయేగాక శరీర సౌఖ్యంబును, మిగుల బలంబును, చల్లదనమును, పిత్తవృద్ధిని, గలుగంజేసిచిరకాలమువరకు జీవించి యుండునటులంజేయు.

శ్లో || తారంగోగసముద్రపారగ మహాపిత్తాపహంవాతజిద్దుల్లశ్లేష్మవిషార్తిమేహశమనంక్రుతాంసంధాంకుకమ్ | శ్వాసస్థిహయకృద్వలీపలితజిత్వాద్వాత్రిశోకాపహంగాసస్తీణాత్తతక్షయప్రశమనందీర్ఘాయుషంఘష్టిదమ్ ||

తా || రౌప్యభస్మము సముద్రమువంటి రోగముల తరింపజేయదగినదిగను, పిత్తము, వాతము, గుల్మము, శ్లేష్మము, విషబాధ, ప్రమేహము, వాస్త్ర, శ్వాస, స్థిహము, యకృత్తు, ముదిమి, పాండురోగము, శోకము, కాస, టీణత్వము, గాయములు, తుయరోగము, వీటిని నశింపజేయునదిగను, నుండుటయేగాక ఆయుర్వృద్ధి, శరీరపుష్టి వీనిని సగా గలుగంజేయునదిగనుండు.

అపక్వదోషము.

శ్లో || తారంచదేహస్యకకోతి తాసంక్షిప్తంధ తాంఘ్యచ్ఛతి శుక్రనాశమ్ | అపాటవంవీర్యబలప్రహానిమహాగదానోహ్నిః సుసేహకాదే ||

తా || అశుద్ధమగు రౌప్యభస్మము శరీరమున జ్వరతాపము, మలముంబోలిన దుర్గంధము, శుక్రక్షయము, దౌర్బల్యము వీర్యహాని, రోగప్రాప్త్యాను, వీటినిగలుగంజేయు.

తామ్రసంఖ్య.

శ్లో || మైచ్చంచనై పాలమధోవదంతిశుల్బంసస్థా ద్వివిధంరసేషమ్ | యత్తాల నాచ్ఛామతమాచశాంతిస్తత్తామకంష్టేచ్ఛకమావహేయమ్ | యత్తాలనాద్రక్తతమాచశాంతిస్సైపాలకం గ్రాహ్యమధోభిషగ్భిః | అతఃపరంతామ్రసమాశ్రితాంశ్చదోషాంశ్చవక్ష్యేబహుధావిలాక్య ||

తా || తామ్రము, మైచ్చ నేపాశజనితములన ద్వివిధంబులుగ నుండుననిరసజ్ఞులగు వైద్యవేత్తలు వచించెదరు. అందు ప్రకౌశనము జేసియు మిగుల శ్యామవర్ణముగ నుండునదిమైచ్చజాతియనియు, రక్తవర్ణముగ నుండునది నేపాశదేశజనితమనియుపఱుగు - అందు కడపటిది శ్రేష్ఠముగ నుండుటచేదానిని గ్రహింపందగు - ఇక తామ్రము నాశ్రయించియుండెడి సర్వదోషంబుల అనేకశాస్త్రముల నవలోకనచేసివచించెద.

తామ్రదోషము.

శ్లో || నాంతిర్భింబస్సంక్లమస్తాపశూలేకండుత్వంవైరేచతా
వీర్యహంతా | అష్టాదోషాఃకీర్తితాస్తామ్రమధ్యేతేషాంసర్వంశోధనం
కీర్తయిష్యే ||

తా || తామ్రమున పొంగి, భ్రాగి, సంక్లమము, తాపము, శూలకండుత్వము
విరేచనము, వీర్యహాని, వీసిని గలుగిం జేసెడి అష్టవిధదోషములుండుటచే నది హరిం
చుటకై చేయదగిన శుద్ధిక్రమమును వివరించెను.

తామ్రశుద్ధి.

శ్లో || తక్తంతేలంధేచమూత్రంచవాంతింభాగ్రింతిహన్యాత గ్రిం
జికంకాలధాచ్ఛుః | వజ్జీరగ్గంధేనాగ్గంక్షమయత్త్వాపంహన్యాత్తింత్ర
ణీనింబుతోయమే ||

తా || తామ్రపు రేకులను నిప్పుతో కాచివులిమజ్జగ, మంచిసూనె, గోమూత్ర
ము వీనితో ప్రతిదానియందు నేడేడుమార్లు ముంచి నందలి వారి దోషంబును,
పుల్లవికలి ఉలవకర్పూ, వీసితో ప్రతిదానియందును నేడేడుమార్లు ముంచిన నందలి భాగ్రింతి
దోషంబును, బొంత తేమనీమసూది, అవుసాలు, వీనితో ప్రతిదానియందును నేడేడు
మార్లు కాకిముంటిన నందలి గ్గంక్షదోషంబును, పిండుపండువులను, నిమ్మపులుసు,
వీనితో ప్రతిదానియందును నేడేడుమార్లు గాచిముంటిన నందలి తాపదోషంబును హరించు.

శ్లో || గూలంపాన్యాదిన్యకాగ్గిర్న శోషంహన్యాద్ధృద్ధగ్గంశోఘ్న
తంకండుతాంచ | రేచనంశ్యాశ్చైస్సగంధమస్తాతోయంయోద్రంద్రాక్షో
వీర్యహంతారమౌశు ||

తా || మఱియు తామ్రపు రేకులను కాచి మగచి కలబంద దిరిసెనపుపట్టువీ
టిరసములతో నేడేడు మార్లు ముంచిన నందలి శూలదోషమును, అవుసాలు, అవునె
య్యివీటితో నేడేడు మార్లు ముంచిన కంఠదోషంబును, అడవికంఠరసము, పెరుగుమీ
దీనీళ్ళు - వీటితో ముంటిన పిరేచనదోషమును, లేనె, ద్రాక్షపండురసము వీటితో
ముంచిన వీర్యహాని దోషంబును హరించు.

శ్లో || తప్తానితప్తానిచపత్రాగ్రిణి తామ్రస్యసూక్ష్మాణివిశోధయే
ద్వై | సప్తైనవారాంశ్చపృథక్పృథక్త్వత్తతః పరంశుద్ధత రాణిసూనమ్ |
పత్రాణితాన్యేవసుఖిల్వసుధ్యేష్వగ్ధేనసూరేనచనింబుతోయైః | విషర్జయే
ద్వైద్యపతిశ్చ గాఢంగుణాన్వితశ్శ్వేతత రణియావత్ ||

తా || తామ్రమును పలచగ రేకులుచేసి అగ్నిలో కాచి తొలుత చెప్పినరసము లలో ప్రతిదానియందు నేడేడుమార్లు ముంచిన నదిశుద్ధియగు - పిదప దానికిసమము గశుద్ధిజేసినపాదరసమును తామ్రపురేకులను ఖల్వములోవైచి యా తామ్రపురేకులు తెల్లగనగువరకు నిమ్మపండ్లరసముచే ఖల్వమున జక్కగమర్దింపుచుండవలయును.

శ్లో || సుశుద్ధగంధంద్విగుణంసుమందంవిమర్దయేద్ధాన్యరసేనసా ర్థమ్ । ప్రలేపయేత్తానిచపత్రకాణిషీపే తతోదార్థ్యాయుతేసుభాండే । నిగుద్ధనాస్యేనశరావకేణప్రపూరయేద్వాఙ్మకయాచభూత్యా । వహ్ని ర్విదేయోథశస్తేశ్వనైర్వైయామైశ్చతుర్భిర్ద్విగ్రియతేహిశుల్బమ్ ॥

తా || శుశుద్ధించియునిచిన రేకులకు ద్విగుణముగ శుద్ధిజేసిన గంధకమును ధాన్యామృతసముతో జక్కగమర్దించి తామ్రపురేకులను లేపనముజేసి యెండించి ప్రమిదలయందునిచి చీలమన్నుచేసి యొకదృఢమైన కుండతోనిసుక, బూడిదబోసి దాని మధ్యమున చీలజేసినదానినునిచి నాలుగుగూములు మెల్లమెల్లగ పాకముచేసిన తామ్రము జక్కగ భస్మమగు.

శ్లో || విష్ణోర్ధ్వగంధేనచనశ్చఖల్వేసంభావనే తూరణజద్రితే న । ఏకందినంనిర్జలనోవిదేయశ్చ గావక్తైరేవగజాద్వయంత్రే । తతోవిదే యాఃఖలుపంచభావాఃపృథక్పృథక్తేస్సుభపంచగవై యః । ఈషద్విదేయః ఖలుగంధకోసాపుటేనాత్రవిచారణీయమ్ ॥

తా || పిదప నాతామ్రభస్మమును దానికర్థభాగము శుద్ధిజేసిన గంధకమును ఖల్వమునవై చిఅడవికడరసముచే భావనచేసిప్రమిదలయందునిచి చీలమన్ను జేసిఒకదిన ము అగ్నియందునటులగజపుటంబిడవలయు - పిదపనాతామ్రభస్మమును ఆపుపాలు, పెరుగు నెయ్యి, గోమూత్రము, ఆపుపేడరసము, వీనిచే ప్రత్యేకప్రత్యేకములుగభావ నచేసి ప్రతి పుటంబునను కొంచము గొంచముగ శుద్ధిజేసిన గంధకము కలిపి పుటం బిడవలయు.

శ్లో || తౌద్రస్యఖండస్యపుటోవిధేయస్తతఃపరంశుద్ధకరంహిశు ల్బమ్ । మయూరకంతాభమిదంయదాశ్చ తత్తామ్రకంశుద్రతమంవదంతి । యత్సేవికంచేద్వితనోతినాంతింగోడగ్ధశ్చైవవిశోధయేత్తత్ । కృష్ణామ ధూభ్యాంపరిసేవయేద్వైగ్రిష్ణంశరద్వంచవిహాయమానమ్ ॥

తా || పిదప నాతామ్రభస్మమునులేనె, కలకండ, వీనిలో పుటంబులిడిన నది ప రిశుద్ధంబగు. మఱియు మయూరకంతనర్ణంబుగనుండు తామ్రభస్మము పరిశుద్ధమయిన దనిచెప్పబడు - ఇట్టిభస్మంబును సేవించియు నాకానాకసమయమున అధికముగ వసు

సంజలయ్యేనేని దానినిమరల అప్రపాలుతో మగ్గించి వుంటుంటే విప్పిం - సో - నా - నా -
సమలతో సేవింపవలయు. తామ్రభస్మమును గ్రహ్యతే రద్యోశాపులయందు సేవింపవలయు.
తామ్రగుణము.

శ్లో || కుష్మప్రీహజ్వరకఫమరుచ్ఛాన్వి సకాసార్తికోఘోసస్థానాః
శూలోదరకృమివమిపాండు మోహాతిసారాన్ | అగ్న్యగ్న్యధా యథామే
శిరోవ్యాధి మేహాదిహీకాః | శుద్ధంశుచ్ఛం పారతి సతతం వహ్నిశుద్ధం
కరోతి ||

తా || శుద్ధతామ్రభస్మ సేవనచే కుష్టువు, క్షీహము, జ్వరము, కఫము, మోహము,
శ్వాసకాసలు, వాపు, తంద్ర, శూల, ఉదరము, కృమిలు, పాండు, పుండ్ల భ్రమ, శూలగ్న్య
అతిసారము, మూలవ్యాధి, గుల్మము, క్షయము, భ్రమ, శిరోరోగము, ప్రమేహాదిరోగ
ములు, ఎక్కిళ్లు ఇవి, నశించుటయేగాక అగ్నిదీపనము సగాగలుగు.

శ్లో || వహ్నింప్రదీపయతి నాశయతిహాకష్టము ర్భంగినిసారిషు
కఫమేహగదంసశోథమ్ | అన్యైశ్చదుస్తరగదానభిలాంస్తనూత్తాన్తాన్
మంప్రప్రయక్తమచిరాచ్ఛనిహంతీశీఘ్రమ్ ||

తా || శుద్ధతామ్రభస్మ సేవనచే కుష్టువు, మూలవ్యాధి, పాండువు కఫము, ప్ర
మేహము, వాపు, మొదలగు అసాధ్యరోగము లన్నియు అతీక్రమముగ నశించుటయే
గాక అగ్నిదీపనము సగాగలుగు.

అపక్వదోషము.

శ్లో || పాకేనహీన వమనంకరోతివిరేదనంతాప మతోదియూ
ర్భామ్ | హంత్యాదురుచైచ్చగ్భిమ మోహపాశేషకాగ్రపపల దిహీబ
లాపహారిక

తా || హీనపాకముగల తామ్రభస్మము వమనము, విరేచనము, సంతాపము
అతిమూర్ఛ, భ్రమ, మోహము పాకము, శుక్రక్షయము, దౌర్భ్యము, విరేచనముగల
జేయుటయేగాక, ఆయువును సగాక్షయింపజేయు.

లోహభేదములు.

శ్లో || కాంతంతీక్ష్ణంవాఢముండలశృంగమందైర్ఘ్యంలోహం 20
మంతోవదంతి | దివ్యంమధ్యం గాఢమంసంపదంతి గ్రహ్యం శిష్టా తాం
తలోహంభిషగ్భిః ||

తా || లోహము కాంత, తీక్ష్ణ, ముండములన త్రివిధంబులని ఆయుర్వేదవేత్త
లువచించెదరు. అవి క్రమంబుగనుండుటంజేసి కాంతలోహమే గ్రాహ్యంబని వైద్యవరు
లు వచించెదరు.

శ్లో || కాంతాభావేతీక్ష్ణలోహంచ గ్రాహ్యం శ్లోహంతై సంస్కృ
దుత్పన్నైః క్షేత్రైః | ముండంత్యాజ్యం సర్వధా వైవ గ్రాహ్యం యస్మాక్ ముండే
భూరిదోషాన్వదంతి ||

తా || కాంతలోహము దొరకకుండు నెడ తీక్ష్ణలోహమును గ్రహింపందగు
అది పాకారస్థితే మృదువుగనుండు ముండలోహము మహాదోషకారి యగుటంజేసి
సర్వప్రకారములచే నది అగ్రాహ్యంబుగనుండు.

లోహాదోషము.

శ్లో || గరళంక్షమవాంతిపీర్యహాభిదోషాః ప్రవచంతిలోహకే |
అథ శోధనభావకానోభృతాన్ విధిస్తే కేనవదంతిసూరయః ||

తా || లోహమునకు నిషము, గ్లాని వాంతి, పీర్యహాని అనుదోషంబులు కల
వని ఆయుర్వేదవేత్తలు నక్కాణించెదరు. అవి నివారించుటకై శోధన భావన పుట
ముల తామ్రమువలెనే జేయందగు.

శ్లో || (అన్యచ్చ) కాంతలోహంచ శుద్ధోక్తం రోమకం భ్రాజకం
తథా | చుంబకంద్రావకం కేతిగుణస్తస్యోత్తమోత్తరమ్ ||

తా || కాంతలోహము రోమక, భ్రాజక చుంబక, ద్రావకములననాలుగు
విధంబులు. అందు క్రమంబుగ నొకదానికన్ననొకటి, గుణాధిక్యంబుగలదిగనుండు.

శ్లో || ముండాదిసర్వలోహానితామ్రీవచ్ఛోధయేత్సూధీః త్రయో
దశపలాశూర్ధ్వం నహితేత్వత్పలాదభః ||

తా || ముండము మొదలగు సర్వలోహములను తామ్రమువలెనే శుద్ధిచేయవలయు
శుద్ధిజేయునెడ లోహమును పదమాడుపలంబులకన్న సధికంబుగను, ఆరుపలంబులకన్న
తక్కువగను, నుంచుకొనందగు.

శ్లో || లోహపాకస్త్రీధాపోక్తోమృదుమధ్యఖరస్తథా | పంక
శుష్కారసౌపూర్వోవాలుకాసదృశః కిఖరః ||

తా || లోహపాకము, మృదు, మధ్య, ఖరంబులన త్రివిధంబులు. అందుకొంచెము
తడితో గూడియుండునది మృదుపాకము గలదనియు, శుష్కించియుండునది మధ్యమ
పాకముగలదనియు, యిసుకవలెనుండునది ఖరపాకముగలదనియు, నెరుంగదగు.

శ్లో || లోహపత్రంగంధినిస్తంభహస్తాతస్తంభనఃపునః | షీపేన్ద్రి
నాక్షిశేనీరేయావత్తస్మాద్వీర్యతే ||

తా || శుద్ధిచేసిన గంధకమును ఉపకముతో సూరి లోహపత్రములకు పట్టించి
అగ్నిలోతప్తముచేసి పొన్నగంటి, పిసిరసములతో ముంచుచు, దవఁయు - ఇటులనారేకులు పొ
డియగువరకు జేయు మంత్రంబులయిం.

శ్లో || రసహింసశగంధేనఃకుల్యంతస్మగ్ధేదృఢమ్ | నిర్గుండీవృ
క్షమత్స్యాత్మీగస్థిగజపుటాస్త్రిసం ||

తా || శుద్ధిచేసిన యింగుళిక, రసగంధకములకు సమంబుగ లోహచూణకము
కలిపి వాపిలి, అడ్డరసము, పొన్నగంటి, పిసిరసములచే ప్రత్యేకములుగ మర్దించి ప్రత్యే
కములుగ పుటంబులిడిన లోహము మృతజెందు.

శ్లో || లోహచూణ్ణంబగంక్వాధేపిండంకృత్వాపునఃపునః | షోడ
శాంగుళమాత్రేణనిగ్ధతేగర్భపూరయేత్ ||

తా || లోహచూణకమును త్రిసరి కషాయముచే మర్దించి బిళ్ళకట్టియొండించి
నీలమన్నచేసి గాఢిశేష్ఠమున పదిహారంగుళముల లోతుగల నొకపల్లముత్రాస్వి
అందుపుటంబరవలయు.

శ్లో || చక్షుష్షస్త్విహైశేపంజాయతేపద్మరాగవత్ | నిర్గుత్థాంబు
తరంయోగవాహినీస్త్వగ్ధ్వరోగహృత్ ||

తా || పైజెప్పిన ప్రకారము లోహమును అరువదినాలుగు పుటంబులిడిననది
పద్మరాగమణితో సమానమైన చూణకము గలదిగను, మరల జనింపకను, అమృతతుల్య
ముగను, సర్వకార్యములయందు పయోగింప దగినదిగను, సమస్తరోగముల నశంపంజే
యునదిగను, నుండు.

లోహజస్వగ్రాహమంత్రము.

ఓం || అమృతోద్భవా యథత్ ||

తా || అనుమంత్రమును పఠింపుచు పుటంబిడవలయు.

లోహషగ్ధనమంత్రము.

ఓం || అమృతోద్భవా యస్వాహ ||

తా || అనుమంత్రమును పఠింపుచు లోహమును మర్దించవలయు.

బంగదానసంత్రము.

ఓం || సమశ్చండవజ్రాయన మోమహాయత్ సేనాధిపతియోకురు

కురుమహావిద్యావిలాసస్వాహ ||

తా || అనుమంత్రమును పఠింపుచు బలియొసంగవలయు.

భక్షణమంత్రము.

ఓం || అమృతంభక్షయిష్యామిస్వాహా ||

తా || అనుమంత్రమును పఠింపుచు భక్షింపవలయు.

లోహసేవనముండు వర్జింపదగినపదార్థములు.

శ్లో || కూశ్మాండంతిలతైలంచమాషాన్నంరాజికాంశథా | మధ్య
మమ్లరసంశాకంతాహాసేవీనభక్షయత్ | నాన్మయాతక-దలీ కందంకాం
జికంకరవర్దకమ్ | కరీరంకారవేల్లంచషటకాకారాణీవర్దనేత్ ||

తా || లోహభస్మమును నేనించునెడ గుమ్మగుకాయ, నూనె, మినపఅన్న
ము ఆవాలు - మధ్యము, పులుసు ఆకుకూరలు, అరటికాయ, కంద, తీపికంద, పుల్ల
నికలి, కరవర్దకము, కరీరము, కాకరకాయ, వీనిని భక్షింపదగదు.

లోహగుణము.

శ్లో || లోహామృతంకజ్జలసన్నిభంతుభుంక్తేసదాయోరసరాజ
యుక్తమ్ | తస్యైవదేహేనభవంతిరోగామృతోపికామఃపునరేతిధామ ||

తా || కజ్జలి సదృశమగు లోహభస్మమును శుద్ధిజేసిన పాదరసముతో జేర్చి
నేనించిన యేరోగంబును శరీరమున అంటకనుండుటయేగాక కామహీనులకు మిగుల
కామవృద్ధిని సగలుగంజేయు.

శ్లో || లోహజంతువికారపాండుపవనక్షీణత్వపిత్తానుయస్థ్ని
ల్యారోగహణీజ్వరాద్దికఫచిచ్ఛోభాపమేహప్రణుత్ | గుల్మస్థీహవిషా
పహంబలకరంకాంతాజనానందకం సౌఖ్యాలంబిరసాయనమృతహారం
దృష్టేశ్చకాంతిప్రదమ్ | ఆమవాతగదేహుశోభనంపాండుమేహగదనాశనే
గజః | దుష్టకుష్టపలితాసగ్రీవాతజిహ్వజ్వరామృతవలీవినాశసః ||

తా || లోహభస్మముజంతువికారము, సర్పదంష్ట్రవిషము, పాండువు, వాతక్షీ
ణత్వము, పిత్తరోగము, శరీరస్థూల్యము, మూలవ్యాధి, గ్రహణి, జ్వరము కఫము,
శోభ, ప్రశేహము, గుల్మము, స్థీహము, విషము, ముదిమి, నేత్రరోగము, ఆమవా
తము, మహాకుష్ఠపులు, శ్వేతకుష్ఠపులు, గక్తవికారము, మృత్యువు, వలీపలితములు
మొదలగురోగంబుల హరింపజేసి కడుబలంబును, అనేకస్త్రీలతో రమించుటకు తగిన
శక్తిని గలుగంజేయు.

శ్లో || సశోభపాండుక్షయిష్యామిమయ ప్రమేహాహావీరహాలీమ

జ్యోతిర్మధ్యే । తతఃకైతలయిత్యాకచంబస్య సీతేశుభేత్సాల యే తత్ప్రకం
సప్తవాగాః ॥

తా ॥ వంగమును మూత్రవర్గము, ఆమ్లవర్గము, పలుద్రవ్యములుకూడినతొరజ
లము, బొంతజెముడుపాలు, జిల్లేడుపాలు, కదంబపుత్తరసము, పినిలోప్రతిదానియం
దును నేడేడుమార్లు కరిగించిపోసిన నది శుద్ధియగు.

వంగమారణము.

శ్లో ॥ త్రపుశుద్ధంచదృఢంసుపారదేనశుభదుగ్ధేరకేర్దశాంశకేన।
దృఢదండేనచదాడి మౌద్భవేనఘృషితంఘృత్యముపైఃఖర్మరేగ్నా ॥

తా ॥ శుద్ధిజేసినవంగమునకు దశమాంశముగ శుద్ధిజేసిన పాకరసమును జిల్లే
డుపాలునునొకమూకుడులోవైచికరిగించిదాడిమకొయ్యచే నొక ఝూమువరకుబలముగ
మర్దింపుచుండిన వంగము భస్మమగు.

శ్లో ॥ సకలమేహసమీరణనాశకృద్భృశకఘ్నము పాండుఃసా
శనః । శ్వసనశూలయకృద్వనువార్తిహృత్ప్రదరమేవనిహంతిసువంగకః॥

తా ॥ సువంగభస్మము సకలమేహములను భ్రమ, కఘము, క్షయరోగము, పాం
డువు, శ్వాస, శూల, యకృత్తు, నమనము, ప్రదరరోగము వీటిని హరింపజేయు.

శ్లో ॥ ఆయుఃప్రదాతాబలవీర్యకర్తాగోగానహంతామదనస్యక
ర్తావంగేనశుల్బంనచకించిదన్యదసాయనంశ్రేష్ఠతరంసరాణామ్॥ బల్యం
పాచనదీపనంఋచికరంప్రజ్ఞాకరంశీతలమ్ । సౌందరైకవిఃగ్ధనంహృతతరం
నీరోగవాకారణమ్ । ధాతుస్థైర్యకరంక్షయక్షయకరం సర్వప్రమేహాప

హమ్ । వంగంభక్షయతోనరస్యనభవేత్స్వశ్చిపిశుకక్షయః ॥

తా ॥ వంగభస్మము ఆయుర్వృద్ధి, బలము, వీర్యము, రోగనాశము, కామము
వీనిని గలుగజేయు. అంధనంజేసి వంగభస్మమునకు సమానంబైన అన్యరసాయనము
మరియెద్దియును తేకయుండు. మఱియు, నావంగభస్మము, బలము, అగ్నిదీపనము
పాచనము, రుచి, బుద్ధి, శీతలము, సౌందర్యవృద్ధి, వేగము సర్వరోగనాశనము,
ధాతుస్థైర్యము, క్షయరోగనాశనము, సర్వప్రమేహనాశనము వీనిని గలుగజేయుట
యేగాక దీనిని నేమిచినవారికి స్వప్నంబున సగా శుక్రక్షయము గలుగకయుండు.

పాకరోషము.

శ్లో ॥ పాకేనహీనఃఖలువంగకోసౌకప్తానిగుగ్గాని మహాత్రిరో
గాన్ । పాండుప్రమేహాపచివాతతోజితంబలాపహారంకురుతేనరాణామ్॥

తా || అపక్వ వంగభస్మము కుష్టువు, గుమ్మము మొదలగు మహారోగంబులు, పాండువు, ప్రమేహము, అపచి వాతము, రక్తవికారము కామ యము, వీనినిజనింపజేయు.

వంగేశ్వరవిధి.

శ్లో || చక్షుర్విభా గామృతవంగకస్యాప్యేకోవిభా గోమృతపారదస్య | భాగద్వయంవైన్యతాతకస్య మ్మేకోవిభా గోమృతశంఖకస్య | సర్వస్యచార్ణంసహకాంజికేనవిమగ్దయేత్సంపరిపాచయేద్వై | శరావకై ర్వాసరతస్సువహ్నాన్నపంగేశ్వరస్సాస్త్రిచ్చగజాహ్వాయంత్రే ||

తా || వంగభస్మము (౪) భాగములు - రసభస్మము ౧ భాగము - తాళకభస్మము (౨) భాగములు - శంఖభస్మము (౧) భాగము - ఇటులవీటిని ఖల్వమునవైచిపుల్లనికలితో జక్కగమర్చించి బిళ్లచేసిమండించి శరావములయందునిచి స్వల్పాగ్నిచే నొకదినము గజపుటంబున పక్వముచేసిన నది పరిశుద్ధమయిన వంగేశ్వర రసంబగు.

వంగేశ్వరగుణము.

శ్లో || భ్రమతమకకఘేనాశ్వాసకాసక్షయేవానిషరుధిరక కీలేవాతపిత్త పమేహే | జ్వరగహణిసశూలేకష్టపాండ్వల్పవీర్యే బహుగదవతిశస్తోరమ్యవంగేశ్వరౌసౌ ||

తా || శుద్ధవంగేశ్వర రసము భ్రమ, తమకము, కఫము, శ్వాసకాసలు, క్షయరోగము, విషవికారము రక్తవికారజనితపీడ, వాతము, పిత్తము, ప్రమేహము, జ్వరము, సంగ్రహణి, శూల, కుష్టువు, పాండువు, క్షీణత్వము, మొదలగుబహురోగముల నశంపజేయుటయందు హితకారిగనుండు.

నాగశ్రితదోషములు.

శ్లో || ఘృజంగ మేద్వాకథితే చదోషానాంతిశ్చ తాపోధవిచార్కబుద్ధ్యా | తచ్ఛోదనంసంపరికీర్తయిష్యేయచ్ఛోదనేదోషవివర్జితంస్యాత్ ||

తా || నాగము వాంతి, తాపదోషద్వయముల నాశ్రయించి యుండుననిపెద్దలువచించెదరు. అవినివర్తించుటకైతగిన శుద్ధులవచించెద.

నాగశుద్ధి.

శ్లో || ఫలత్రికకషాయేవాకుమారీ రసేవాకరివరసలిలేవాగాలయేత్సప్తవారాన్ | ఖచిరదహనతప్తంలోహపాత్రే స్థితంస్యాత్తదనుసపదినాగోజాయతేశుద్ధభావమ్ ||

తా || నాగమును త్రిఫలకషాయము, ఘృతము, కలబందరసము, కరివరరసము వీనితో ప్రతిదానియందును నేడేడుమార్లు భావన చేసిన నదిశుద్ధియగు - పిదప దానిని నొకయిచుపవాణలిలోపై చి అగ్నిలోనునిచి చండ్రకాయ్యచే మర్దింపుచుండిన నాగము శుద్ధియగు.

నాగమారణము.

శ్లో || భుజగవీనహిశుద్ధశుభర్ష రేద్విగుణశుద్ధమనశ్శీలయాసహ |
సుదృఢకింశుకకాష్ఠసుదర్పితా సపదిమృత్యుముపైతసుఫర్నితమ్ || ఈష
చ్ఛిలానాగలతారసేనసార్థంవిమర్ద్యైవపునఃపునశ్చ | ఏవంహిద్వాత్రింశ

పుటైశ్చ గవేనిరుచ్ఛ శాంయాతిభుజంగమోపి ||

తా || శుద్ధిచేసినమణిశీల (౨) భాగములు-శుద్ధిచేసిన సీసము (౧) భాగము- ఇటులవీటిని మంటిమూకుటిలోపై చి నృథమయిన మోముగ కాష్ఠముచేసేని గరిటచేసే నిమర్దింపుచుండిన నాగము భస్మంబగు పిదపనాభస్మమునగొంచముగమణిశీలనుపై చితమలపాకుల రసముచేమర్దించి బిల్లచేసి యెండించి ప్రమిదలయందునిచి చీలమన్ను చేసి పుటంబిడవలయు ఇటుల (౩౨) పుటంబులిడిన సీసమునిర్దోషముగ సేమారమగు.

నాగగుణము.

శ్లో || త్షయపవనవికారేగుల్మపాండ్వామయేషు భ్రమకృమి కఫ
శూలేమేహకాసామయేషు | గ్రహణిగుదగచ్ఛేత్తైనష్టః పశ్చాప్రశస్తశ్శు
భవిధిక్పతనాగఃకామకార్యందదాతి ||

తా || నాగభస్మము త్షయరోగము, వాతపికాగము, గుల్మము, పాండువు
భ్రమ క్రిమిరోగము, కఫము, శూల, ప్రమేహము, కాస, గ్రహణి, భగందరము, అగ్ని
మాంద్యము మొదలగురోగములనశింపంజేయుటయే గాక కీర్యవృద్ధినిసగాగలుగంజేయు.

శ్లో || నాగోహి నాగశతశ్శల్యబలందదాశ్చవ్యధింశ్చనాశ యత
జీవితమాతనోతి | వాయుంకృమినవిసిహంతెనతక్తమేవం వృష్యంచపీత
కరమాశుమృతంనిహంతి ||

తా || నాగభస్మము నూరుయేనుగులబలమును గలుగంజేయునదిగను, సర్వరో
గముల పోగొట్టునదిగను, ఆయుర్వృద్ధికారిగను, వాత కృమి మొదలగురోగములబో
కడుచునదిగను, తక్తరసముగలదిగను, శీతకారిగను, వీర్యవృద్ధికరముగను, పిత్తకరము
గను అకాలచృత్యువును పోకడుచునదిగనునుండు.

అపక్వనోషము.

శ్లో || కృషానిగుల్మాశుచిపాండురోగాః త్షయంకఫంరక్తవికార

కృచ్ఛ్రమ్ । జ్వరశ్శరీరకూలభంగదరాద్యంనాగంహ్యాపక్వం కురుతేన
రాత్రామ్ ॥

తా ॥ అపక్వనాగభాస్కము కుష్టువు గుల్మము ఆరుచి పాండురోగము, క్షయ
రోగము, కఫము, రక్తపిశాచము, సుత్రీకృచ్ఛ్రము, జ్వరము, అశ్మరి, తూల
భంగంసరము, వీటిని గలుగఁజేయు.

నాగేశ్వరవిధి.

శ్లో ॥ మృతభుజంగమచూర్ణఫలద్వయందరదశుద్ధరసాయనలద్వ
యమ్ । పలచతుర్థవిభాగమనశ్శీలాస్సకలచూర్ణసమోమలగంధకః । తద
నునింబరసేనవిహర్షచేర్దజపుటేపుటితోదృఢసంఘటే ॥ పనశీలభియు
తేదినమేకతోభుజగభోమమనాగపతిర్భుజేత్ ॥

తా ॥ సీసభాస్కము (౨) పలములు శుద్ధిచేసిన యింగిళికచూర్ణము (౨) పల
ములు ముఠిలి (౧) పలము ఇటులపీటిని సేకముజేసి దీనికి సమముగ శుద్ధిచేసిన గంధకము
నుకలిపిచక్కగనిమ్మపండ్లరసముచే మర్దించి బిళ్లచేసి యెండించి స్రమిదెల యందునిచి
చీలమన్నుఁబూసియేరుపిడకలచే నొకదినముగ జపుటంచిడినది నాగేశ్వరరసమనంబును.

నాగేశ్వరగుణము.

శ్లో ॥ యోనాగరాజః జనీవిరామేజాంబూలపత్రైస్సహసేవ
యేదైవల్లద్వయంపిప్పలికాయతంవైస్త్రీణాంసహసేణనతృప్తిమేతి॥

తా ॥ జైచెప్పిన నాగేశ్వరరసమును రెండువల్లముల ప్రమాణము (ఆరుగురికిం
జలయెత్తు) తమలపాకులొనునిచి అంగుకొంచముగ పిప్పలి చూర్ణముకలిపి ఉదయకా
లంబున సేవించిన సహస్రస్త్రీలతోరతికేళించెదలినను తృప్తికలుగకయుండు.

శ్లో ॥ అతిమేహసంజంసకామలంచాగుణరాగేచ సమీరణభ్రమే
వా । శ్వససక్షయపాండుమంద వహ్నిన్ భుజగేంద్రస్సతతం నిహంతి
శీఘ్రమ్ ॥

తా ॥ మఱియునా నాగేశ్వరరసము ప్రమేహము, కామిల, గుణరాగము
వాతజనితభ్రమ, ఉన్మాదము, శ్వాస, క్షయము, పాండువు, అగ్నిమాంద్యము మొద
లగు రోగముల శీఘ్రముగ నశింపఁజేయు.

అరణ్యోధనము.

శ్లో ॥ అద్వితీయే భుజంగారేకధితేభిషజాంపరైః । శోధనంకీర్త
యమ్యేపంచాంసస్యవిధిపూర్వకమ్ ॥

తా || ఇత్తడినివై దృశ్యేష్టులగువారు యధావిధిగ శుద్ధిచేయతగిన విధానమును వివరించెద.

శ్లో || కాలత్థాంభేరకక్రైలే తత్తైసకూత్రేపశ్చ తాంజికేసం
క్షిపేద్వై | తప్తాశ్చష్టాచ్యారప్రతాణివపశ్చాశ్చద్ధాన్యేనంసంభవేయు
స్తదానీమ్ ||

తా || ఇత్తడి రేకులను అన్నిలోపలునూరు తప్తముచేసి ఉలవకట్టు, మజ్జిగ, తైలము, గోమూత్రము, కలి, వీనిలో ప్రతిదానియందును యేడేడుమాడ్లుముంచిననది శుద్ధియగు.

ఇత్తడిమారణము.

శ్లో || ఆరస్యపతాణివిలేపయేద్వై సూర్యస్యదుగ్ధేనచగంధకేన |
సమంగజాహ్వేషుద్భుద్ధేన గావేపుటద్వయేచ పిభవేత్సుభస్మ ||

తా || శుద్ధిచేసిన ఇత్తడి రేకులకు సమముగ శుద్ధిచేసిన గంధకమునుగ్రహించి జిల్లేడుపాలతో నూరి యారేకులకు తేపనముచేసి యెండనెండించిప్రమిదెలయందునిచి రెండుగజపుటంటులిడిన ఇత్తడి భస్మంబగు.

ఇత్తడిభస్మగుణము.

శ్లో || సకలవాయురుజంగుదజాంరుజంగ్రహణికాం కఫపాండు
భవాంరుజమ్ | శ్వసనకాషులశూలభవాంరుజంహరతి భస్మతదారక
సంభవమ్ ||

తా || ఇత్తడిభస్మము సమస్తవాతజ్ఞిత రోగంబులు, గుదరోగము, సంగ్రహణి కఫము, పాండువు, శ్వాస, కామిల, శూల వీటిని నశింపజేయు.

అపక్వదోషము.

శ్లో || వివిధరోగచయంకురుతేభ్రమంగుదరుజం హ్యతిమేహారు
జాంగణమ్ | వివిధతాపక మాతనుతేతనౌవిమృతమారకమాశుహిమృ
త్యుదమ్ ||

తా || అశుద్ధమగు ఇత్తడి భస్మముపలువిధరోగసంచయము, భ్రమ, గుదరోగము ప్రమేహము, పలువిధజ్వరములు, మృత్యువు, వీటినిగలుగజేయు.

సప్తధాతుపరీక్షా కమము.

శ్లో || స్వర్ణంకపోతకంతాభమారమేవంసదాభవేత్ | శుల్బం

మయూరకంఠాభంతారవంగౌసముజ్జ్వలౌక్త్యసర్వసిభానాగంతీత్మకం
కజ్జరప్రభమ్ । తనాశుద్ధింవిజాసీయాన్వంశిభ్రాంతివివర్జితమ్ ॥

తా ॥ సువర్ణము ఇత్తడి, వీని భస్మంబులు పావుగపిట్టకంఠముతో తుల్యముగు
వర్ణముగలవిగను, తామ్రము నెఱులి కంఠముతో తుల్యముగు వర్ణముగలదిగను, రాప్య
వంగభస్మంబులు స్వచ్ఛమయిన కాంతిగలవిగను, నాగము క్లష్టసర్పవర్ణతుల్యముగను
లోహభస్మము కజ్జలితోతుల్యముగను, నుండవలయు నుతీయు నీసప్తధాతు భస్మంబు
లు హంతి భ్రాంతి దోషరహితంబులుగ నుండెనేని యవిక్రమంబుగ శుద్ధిచేయబడినవని
నెఱుంగందగు.

శ్లో ॥ ఏతత్సర్వంయన్తనస్యోత్పతానస్యాన్సమాచరేత్ । తన
స్యప్రమాణంచకథాన్మేషితేషిణః ॥

తా ॥ సువర్ణాదిభస్మములకు పైచెప్పినకపోతకంఠాది వర్ణంబులు గలుగువలకు
పుటంబులు వేయుచుండవలయు - ఆసప్తధాతు భస్మసేవన ప్రమాణంబుల ఉత్తరత్ర
వచించెద.

శ్లో ॥ ఔషధములచేయుటకు ప్రశస్తస్థానంబులు.

శ్లో ॥ ఊర్ధ్వమాచ్ఛాదితేజశ్చస్త్రాదిప్రాప్తతేతథా । గృహే
వానిర్జనేషూతేభేషజంకారయోగ్యతః ॥

తా ॥ ఊర్ధ్వభాగమున నాలుగుపార్శ్వములయందు వస్త్రాదులచే కప్పబడి
యుండెడిప్రదేశంబున నేని పవిత్రగృహంబున నేని, ఉనసమూహములేని గృహంబున నేని
ఔషధముల చేయవలయు.

శ్లో ॥ ఊర్ధ్వమఖైశ్శిలాభైశ్శిలాయాం మర్తమేత్సదా । త
నాపీద్విగుణంవీర్యంస్యానీశనముఖోయది ॥

తా ॥ ఔషధము నూరేళిలను ఊర్ధ్వముఖంబుగ పట్టుకొని యీశానముఖం
బుగ కూర్చుండి ఔషధమును ఖల్వమున మర్చించిన దానికి ద్విగుణవీర్యముగలుగు.

శ్లో ॥ తిత్తిడిదిరాదీనాం సద్భేదములేతథా । ఉలూఖలేఖేద
యిత్యోగ్రాహ్యంభేషజముత్తమమ్ ॥

తా ॥ చింత, చండ్రమొదలగు వానిచే దృఢమయి నిర్మలమగురోలునుఉత్తమ
ఔషధముల దంచునిమిత్తము వైద్యుడునిర్మింపవలయు.

ఔషధములస్పృశింపటకనర్హులు.

శ్లో || రజస్వలానపశ్యావాపాషండీయదివాస్పృశేత్ | ఆమ
యీవాఽభేషజ్యంనిర్వీర్యంజాయతేతదా ||

తా || రజస్వలలు వంధ్యాస్త్రీలు, పాషండులు, రోగులు, వీరలు ఔషధము
నుస్పృశింపకూడదు స్పృశించిన ఔషధము నిర్వీర్యంబగు.

ఔషధములు చేయతగనిస్థలములు.

శ్లో || నకార్యమౌషధంశూన్యేనాకాయాంహృత్తమంకులే | పథి
తరుతలేవాపిశూన్యేమాన్స్యఖలంభవేత్ |

తా || శూన్యస్థలము, ఓడ, బాజారు, మార్గము, వృక్షమునకు క్రిందిప్రదేశ
ము వీనియందుఆవుషధములుజేసిన నవి నిర్వీర్యంబులగు.

ఔషధపాత్ర.

శ్లో || ఔషధం హేమరజతమృద్భాజన పరిస్థితమ్ | పిబేత్సంచం
త్యవిష్ణుంచపిత్యాపాత్రమథోముఖమ్ | నిక్షిప్యతస్యసలిలంతాంబూలాద్య
పకల్పయేత్ | మాత్రయాహీనయాద్రవ్యోవికారంననివర్తయేత్ ||

తా || సువర్ణము, రజతము, మృత్తిక, వీనిలో దేనిచేనైన జేయంబడినపాత్ర
యందు ఔషధమునునిక్షిప్త్యధ్యానముజేసి, పానంబానర్చియాపాత్రయందు శిష్టమగు
కషాయాదులు భూమియందు పడునటులనాపాత్రను ఆధోముఖింబుగ నుంచవలయు.
పిదప తాంబూలాదుల భక్షింపవలయు. ఆవుషధమును హీనప్రమాణముగ నేవించినసది
రోగమును నినర్తింపజేయకుండు.

శ్లో || ద్రవ్యాణామతిబాహుల్యద్వ్యాపత్సంజాయతేభృశమ్ |
మాత్రాయామాశువపుషంస్థానమగ్నింబలంపయః | న్యాధింద్రవ్యంచ
కాలంచవీర్యమాత్రాంప్రకల్పయేత్ ||

తా || ఆవుషధద్రవ్యబాహుళ్యముచే రోగికి వికారముగలుగు - అందునంజేసి
శరీరము, స్థానము అగ్ని, శక్తి, వయస్సు, వ్యాధి, ద్రవ్యము, కాలము మొదలగువానిని
వయిద్యుడెరింగి ప్రమాణానుగుణ్యముగ ఔషధమును బ్రయోగింపవలయు.

శ్లో || ఉత్తమస్సఖలంమాత్రాత్తాత్తాత్తాత్తైశ్చమధ్యమే | జఘన్య
స్యపరాశ్చేనస్త్వేహక్వాఔషధేషుచ | సార్థపలంపలంచార్థంవిదధ్వాద్దు
డఖండయోః ||

తా || స్నేహము, కపాయము, ఇట్టి యౌషధములయందుడే త్రమయౌషధము
సుపలప్రమాణంబును, మధ్యమ యౌషధమును చూడుకొను ప్రమాణంబును, నిశ్శుద్ధబౌ
షధమును అర్ధపలప్రమాణంబును, ఒకసంగవలయు - గుడమునందునౌషధమును ప్రయో
గించు నెడల ఒకటిన్నర పలప్రమాణంబును, కలకండయందు ఒకసంగు నెడల అర్ధపలప్ర
మాణంబును, నివ్వవలయు.

శ్లో || శ్రేష్ఠమధ్యమహీనప్రమాణత్రేయం చ నిభిక్తతా | అత్ర
స్యాత్ సోమతంపంచరక్తిమాసాధకంపలమ్ | మోదకంవటకం హా
కర్షమాత్రంప్రయోజయేత్ | కర్షద్వయంపలంహాపిదేయం కోష్ఠావ్య
పీషయా ||

తా || మునులుశ్రేష్ఠ, మధ్యమ, హీన అపుషధములయందు ప్రమాణంబులుత్రివి
ధంబులని నవించెదరు. అందునుశ్రుతముతో మోదకము, వటకము, లేహము, పీనివిష
యమయి జెప్పబడియుండెడు పంచరక్తిమాత్రాప్రమాణము శ్రేష్ఠంబు, మధ్యమమా
త్రాప్రమాణము ఒకపలము - హీనప్రమాణము ఒకకర్షము - కోష్ఠాదిరోగంబులందు
రెండుకర్షంబులులేని, లేకఒకపల ప్రమాణంలేని, యొకసంగవలయు.

శ్లో || శ్రేష్ఠమధ్యమహీనప్రమాణాదశాష్టచతుష్టయైః | మామైర్గు
గ్గులమాత్రేయంకోష్ఠంపీష్యవిభావయేత్ ||

తా || శ్రేష్ఠమధ్యమ హీన ప్రమాణంబుల కోష్ఠాదిరోగంబులందు నెటింగి ౧౨
౮, ౪ మాషములప్రమాణముగ నున్నగుగ్గులసంబంధమగు అపుషధముల కల్పనజే
యవలయు.

శ్లో || గుంజామాత్రరసందేవిహేమభస్మంచ దాపయేత్ | తా
రంన్విగుంజకంప్రోక్తంరవిజీర్ణంప్రగంజకమ్ ||

తా || సువణకాభస్మము, పాదరసము వీనిని గుంజాప్రమాణంబును, రజితభో
స్మమును ద్విగుంజాప్రమాణంబును, తామ్రభస్మమును త్రిగుంజాప్రమాణంబును, ఒకసం
గవలయు.

శ్లో || తీక్ష్ణాభ్రనాగపంగానాంకర్పూరస్యశిలాజతోః | వద్గుంజా
ప్రమితామాత్రానానోదరసమానుకమ్ ||

తా || తోహము, అభ్రకము, శీసము, కర్పూరము, కేసరము, పీపసెయగు
గిరింకలప్రమాణము నేనింపవలయు - మఱియు పలువిధములగు ఉపధాతుభస్మంబుల
నికొక ప్రమాణముగ నేనింపవలయు.

శ్లో ॥ యవమాతంవిషం దేవిగుంజామాత్రంచ ॥ స్థి ॥ వజ్రంయ
వద్యయమితం తారకంయవన స్తకమ్ ॥

తా ॥ విషమమును యవప్రమాణంబును, కుష్టులొకటి గుంజామాత్రంబునుచ జభ
స్యమును (౨) యవప్రమాణంబును, రజకభస్యమును (౩) యవప్రమాణంబును,
నివ్వవలయునని ఈశ్వరుడు పార్వతికిచెప్పె.

శ్లో ॥ తతో బుద్ధ్యాభివక్తవద్వాహ్నిః సూర్యావేదికేర్తితాః । త
గాదౌశుపలంకావద్దక్షాత్యోజశికంజలమ్ । తనస్తుకడవం యావత్త్యో
యమష్టగుణంభవేత్ । చతుర్గుణోనుత్యోగ్ధ్రియోవాత్సర్యస్థాదికంభవేత్ ॥

తా || ఇటుల సామాన్యముగ మాత్రాప్రమాణమున వింపబడియె. కావున వైద్యుడు దేశ కాలాదులను బుద్ధి చేసినాలో చించి ఘోషధన్యానాధిక్యప్రమాణము నజీంగిబ్రయోగించవలయు కర్ష ప్రమాణము మొదలు పరిసరసంతము చేప్పబడియుండు ఖోకమాన సంఖ్యప్రకారము గ్రహింపబడియుండు స్థలంబున కన్నాది ప్రమాణము మొదలుపదియారితలయుదకమును బిసంగవలయు - పరిప్రమాణము మొదలు కుడన పర్యంతము చేప్పబడియుండు ఖోకమాన సంఖ్యప్రకారము గ్రహింపబడియుండు స్థలంబున నెనిమిదింతలయుదకమును బిసంగవలయు - కుడనము మొదలు ప్రస్తమవరకు గ్రహింపబడియుండు స్థలంబున నాటుగింతల యుదకమును బిసంగవలయు.

శ్లో ॥ కాలనోదౌవయోషీ క్షృణరాణాంమందవీర్యతామ్ । అనిర్ది
ష్టప్రమాణానాంప్రమాణవిదకురితమ్ ॥

తా || కాలము, దోషము, వయస్సు శక్తి, ఆహారార్థము, మొదలగువానినే
 టింగి వైద్యుడు మాత్రాప్రమాణములుగా తీర్చింపవలయు. ఏయకౌషధమునందు ప్రమాణము జె
 ప్పబడకుండెనో = స్థలంబున యీ ప్రమాణంబుల నే సామాన్యముగ గ్రహింపవలయు.

సప్తధాను ధేవనమాత్ర ప్రమాణము.

శ్లో ॥ వల్లార్థంకనకంచకాంచనమితిహంసంసంకశుల్పంతథా । తీ
క్షణంవంగభుజంగ... రనిచమోవల్లార్థవలన్మితః । తత్తుల్కశుభపిప్పలీని
గదితాక్షోదంచ... స్మితమ్ । సేవ్యంసంపరేహయగ్రిష్మశరదౌతామ్రం
సుసేవ్యంనరైః ॥

తా || సువర్ణ, రాప్య, తామ్ర, భస్మంబుల పికటిన్నరగురిగింజ ప్రమాణంబు
ను లోహ, వంగ, సీస, ఇత్తడి, భస్మంబుల తొమ్మిదిగురిగింజల ప్రమాణంబును, సేవిం

పవలయు. సువర్ణాది భస్మంబుల నేవించునెడవా. సమంబుగ నన్ధిచేసిన పిప్పలిచూ
ణలంబును, రెండుతులములతేనెచుకలిపి నేవింపవలయు - తామ్రభస్మమును గ్రీష్మ,
శరదృతువులయందుతప్ప యితరతన్ని యితువులయందును నేవింపవగు.

ఇత్యనుపాననుంజర్యాం సప్తధాతునాంకోధనమా
రణంనాను పంచచుస్సముద్దేశః.

—o—o—o—

శ్లో || తాలేనకంగందర జేనపీష్టంనాగ్జేనహేమం శిలయాచనా
గమ్ | శుల్బంతథాగంధవ రోనిత్యం త రంచమాక్షికవ రేణహన్యాత్ ||

తా || తాళకముచే వంగమును, ఇంగిలీకముచే లోహంబును, సీసముచే సువ
ణంబును, మణిశిలచే సీసంబును, శుద్ధగంధకముచే తామ్రంబును, మాక్షికముచే
రౌప్యంబును, మృతిజెందు.

ఉపధాతువులసంఖ్య.

శ్లో || నీలాంజనంమాక్షికతుత్త కాలంశిలాభ్రకోవారసకంచ స
ప్త | వదంతినిత్యంకిలచోవ ధాతూ న్నచ్చోదనంసంపరకీర్తయిష్యే ||

తా || * నీలాంజనము, మాక్షికము, మైలుతుత్తము, తాళకము, మణిశిలాభ్ర
కము, రసకము, అనువానిని సప్తపధాతువులని మునుజువచించెదరు. కావున దానితో
ధనమారణంబుల వచించెద.

నీలాంజనశుద్ధి.

శ్లో || నీలాంజనంగాఢతరంవిచూర్ణంజంబీరతోయేనవిభావయేత్త
త్ | తీవ్రాతపేహ్యేకదినంసుశుద్ధంభవేత్సుకార్థ్యేష్వభ శూజనీయమ్ ||

తా || నీలాంజనమును కడుసూక్ష్మముగ చూర్ణముచేసి దానిని నిమ్మపండ్లరస
ముతో భావనచేసి మంచియెండలో నొకదినము నెండించిన నది శుద్ధియగు అట్టి నీలాం
జనమును సర్వకార్యములయందుపయోగింపనగు.

హేమమాక్షికశుద్ధి.

శ్లో || త్రయోపిభాగాశ్శుభమాక్షికస్యాప్యేకోపిభాగాశ్శుభనైం
ధవస్య | తన్మాశులంగస్యరసస్యభావోజంబ్వాప్రజంబీర రసస్యభావః |

సుఖర్పశేఖాహజవర్షిణాగ్నా సంశాలయే ద్వైద్యపరిశ్చయందమ్ । తతః
ర్పరేతక్తిచితాయదాస్యాత్తదాపశుద్ధాఖలుకేనుమాక్షీ ॥

తా : స్వచ్ఛమగు సురణామాక్షికము (౩) భాగములు-మైంధవలనణము (౧) భాగము-ముల వీటిని గ్రహించి మాదీభారసమున మర్చించి భారసచేసి పిదపదానిని సేలేమరసము, మామిడిరసము, నిమ్మపండ్లరసము, వీనిచేభారసచేసి దృఢమయినమూ కుడుకోవైచి తిన్నయింది యినుపగరిటతో మెల్ల మెల్లగ పేయింపుచుండిన మూకుడె ఘడు నెట్టిగనయ్యెడినో యత్రదవి నిశ్చయముగ శుద్ధియయినదని తెలియంగను.

సువర్ణ మాక్షిక గుణము.

శ్లో ॥ హేనుమాక్షికవిచూర్ణకంస్థసేత్థర్పశేఖాఖనింబజైర్ప
వైః । చాలయేత్తవహాహజవర్షిణాఖర్పరేతచ్ఛయామకద్వయమ్ । సంస్మృ
తాయదీచురక్తతాభవేత్పృథీమథాయుతాత్రివల్లకా । సేవతాంబహు
ళపాణ్డుకామలౌవాతః । త్రకహాలీమకంజచేత్ ॥

తా : శుద్ధిచేసిన సురణామాక్షికముతో తెల్లమిరియాల రసమును, నిమ్మపండ్ల రసమును, మిమ్మల పండ్ల రసమును మర్చించి యెండనెండించెయికమాకుడులోపై చితిగ్నియం దిదియనుచుగరిటతో రెండుయూచుములు మర్చింపుచుండిన నదిసుందరమగు రక్తవణా ముగంబుపైఘృతజెంతు. అభిస్కముతో మూడు గురిగింజల యెత్తును గ్రహించి యందు గనుముగ పిచ్చలిచూణాము, తేనెకలిపి సేవించిన ప్రబలమయిన పాండువు, కామిల తాత పిత్తహాలీమకములు, ఇవి నశించు.

సువర్ణ మాక్షిక గుణము.

శ్లో ॥ వివిధపాండుగదాకాభ్రమకంక్షయంశ్వనకంచజశేన్ద్ర
తమాక్షికమ్ ।

తా : సురణామాక్షికభస్మము పలువిధపాండురొగములు, భ్రమ, క్షయరొగ ము న్నాన వీనిని బోకడుచు.

తారమాక్షికశోభము,

శ్లో ॥ కశోగ్రితి కాభికిలమేవచ్ఛంగీరనైశ్చజంబీరగనైర్దివైకమ్ ।
సంభావయేదాతపకేసుశ్రవేతదానుశద్ధానమతారమాక్షికమ్ ॥

తా : తారమాక్షికమును మాతేమరసము, నిమ్మపండ్లరసము, నిమ్మపండ్లరసము వీనితో భారసచేసియుకదిరము తారమాక్షికంబునెండించెయిక నది శుద్ధమగు.

తత్త్వకశుద్ధి.

శ్లో || కపోతమాజ్ఞారపురీషసార్థంవిషర్దయేత్తత్త్వకఏవగాఢమ్ | ద
శాంశకంటంకణమేవదత్వా సంచాయయేత్తన్మథునాచదధ్నా | తుల్యవి
ధేయశ్వహీరణ్యలేతాభులేభులేతుత్థకమేవశుద్ధమ్ ||

తా || మైలుతు త్రమను పాపురపిట్టమము, మాజ్ఞారవిష్టము, వీనిచేదాగుగమ
ర్దించి యందు బశాంశముశుద్ధిజేసిన వెలిగారముపై చి మర్దించివిష్ట చేసి యెండనెండిం
చిప్రమిదెలయందునిచి చీలజేసి తుణకాముపచనముజేసి యందుండిరేసి దానిని సాంగ
శీతలమున పిరుగుతోమర్దించిప్రకారము పుటంటిడిమరలనందుండి దానినిసాంగశీత
లమునతీసి తేనెతోమర్దించి తుణకాలము పుటంటిడిన నది శుద్ధియగు.

హరితాశకశుద్ధి

శ్లో || డోలాయంత్రేకాంజీకేశుద్ధతైలే కూష్మాండాఢ్యేజైవ్వరా
యాఃకషాయే | యామంయామంపాచయేత్తాలచూర్ణం పశ్చచ్ఛుద్ధం
కార్యకేయోజనీయమ్ ||

తా || హరితాశకచూణకమును డోలాయంత్రముతోనునిచి కలి, తైలము, గు
మ్మడారసము త్రిఫల కషాయము, వీనిచే ప్రత్యేక ప్రత్యేకముగ నొకరూపముచేసి
నదిశుద్ధియగు. ఇట్టిదానిని సర్వకార్యములయందుపయోగింపనగు.

హరితాశకమారణము.

శ్లో || సూక్ష్మంవిచూర్ణంశుచితాలకస్యసంభావయేద్వింశతివాస
రైశ్చ | అశ్వత్థతోయశుచిఖల్వసుధ్యేషుష్ణావిధేయోద్భధగోలకోపి | అ
శ్వత్థఘాత్యార్ధభృతేచభాండేన్యసేత్తతోగోలకఏవమందమ్ | సంపూ
ర్యఘాత్యాధశరావకేణసిరుధ్యముంచేచ్ఛగజాహుయంత్రే | సహస్రీవ
న్యోపలసంయుతేమృతంప్రజేయ్యమచక్షుష్టయేన | నిర్దూమమేవంయది
తప్తహేమముంచేత్సశుద్ధింశుభశుక్లవర్ణమ్ ||

తా || శుద్ధిచేయబడిన హరితాశకచూణకమును రాష్ట్రరసమున (౨౦) దిన
ములు భావనచేసి ఖల్వమున మర్దించి విష్టచేసి యెండించి యొకచిన్నముంటకుండపో
సగమువరకు రాగిచేక్రలభ్యనమునోసేదానిపైనావిష్టనునిచిదానిపైనను తుల్యవి
ధాన్యమున బోసి నాకుండపై మహాకుంభమునో చీలవన్నుచేసి యెండించి ౧౦౦౦ పడు

పిడకలతో గజపుటుచిడిన నాలుగు యూములలోమృతజెందు - అంసుపొగ లేచకుండిన నదిమృతిజెందినదని నెఱింగి దానినిసాంగశీతలమునపిసి యినుపపాత్రను తప్తముచేసి యందాశుక్లవణాహరితాళక భస్మమునుపైచిన నది పరిశుద్ధంబగు.

హరితాళగుణము.

శ్లో || అశీతవాతాచకఘపిత్తరోగాన్ కుష్ఠంచ మేహంచ గుదామయంచ | నిహంతి వల్లార్ధమితంచ శాశంషద్వల్లఖండేన సమంచ శుక్తమ్ ||

తా || వల్లార్ధప్రమాణశుద్ధహరితాళక భస్మమును ఆరువల్లములకలకండలోకలిపి సేవించిన ఎనుబదివాతములు, కఘపిత్తరోగములు, కుష్ఠపు, ప్రమేహము, మూలవ్యాధి, మొదలగు సమస్తరోగములు నశించు.

అపక్వహరితాళదోషము.

శ్లో || అశుద్ధ శాశంఖులుపీతవర్ణం సధూనుకం వాత చయంచ పిత్తమ్ | పంగుత్వకుష్ఠేతను లేనరాణాం దేహస్య నాశం ప్రకరోత సద్యః ||

తా || అశుద్ధ హరితాళకను వాతసంచయము, పిత్తము, పంగుత్వము, కుష్ఠపు, వీనినిగలుగంజేయుటమేగాక శరీరమునకు పీతధూనువణాములను, శీఘ్రముగ నాశనంబును గలుగంజేయు.

మణిశిలశుద్ధి.

శ్లో || అజాయాశ్చ మూత్రేపు రాపాచయే దైర్వమజేర్ధాత్యహం డోలకాయంత్రవర్జే | తదాపాచయే తప్తపాత్రేక్షణైకం సుశుద్ధాశుభేన ర్వకార్యే ప్రయోజ్యా ||

తా || మణిశిలను డోలాయంత్రమున నునిచి అంసు మేకమూత్రముబోసి మూడు దినములు వండి పిదప దానిని లోహపాత్రలోనునిచి క్షణకాలమువరకు వేయించిన నది శుద్ధియగు. ఇట్టిమణి శిలను సర్వకార్యములయందుపయోగింపనగు.

రసక (కఘరి) శుద్ధి.

శ్లో || పుంసశ్చ మూత్రే రసకస్య మార్ణంగో మూత్రకే సప్తపచేద్ధి నాని | సంఢోలకాయంత్రవరే సుశుద్ధం సంయోజనీయం సకలేతుకార్యే ||

తా || రసమును చూర్ణముజేసి దోలాయంత్రముననునిచి అందునరమూత్రము, గోమూత్రముబోసి యేడుదినంబులు వండిన నది శుద్ధియగు - ఇట్టిదానిని సర్వకార్య ములయం దుపయోగింపనగు.

అభ్రకసంఖ్య.

శ్లో || అభ్రం సంకథితంచతుర్విధమథో శ్వేతంచకృష్ణంతథా పీతం
ధూమమథో విమృశ్యసుధియా శ్వేతంచవిప్రాభిధమ్ | కృష్ణంక్షత్రియమేవ
పీతగగనంవై శ్యంచధూమంతథా | శూద్రంసంగదితంభిషగ్వరగజైర్గ్రం
ధార్ణవజైర్బుధైః ||

తా || అభ్రకము శుక్ల, కృష్ణ, పీత, ధూమ్రములన నాలుగు విధములు - అంశ
శ్వేతవణముగలది క్రాహ్మణజాతియనియు, కృష్ణవర్ణముగలది క్షత్రియజాతియనియు,
పీతవర్ణముగలది వైశ్యజాతియనియు, ధూమ్రవర్ణముగలది శూద్రజాతియనియు, బుద్ధి
మంతులగు వైద్యశ్రేష్ఠులు వచించెదరు.

శ్లో || శ్వేతాభ్రకేరూప్యమథో వదంతి కృష్ణాభ్రకేజాంబునదంసు
వైద్యాః | విచిత్రవర్ణ త్వమథో పిపీలేని రర్థకంధూమ్ర సమానకాభ్రమ్ ||

తా || శ్వేతాభ్రకము రాప్యగుణతుల్యముగను, కృష్ణాభ్రకము, సువణగుణ
తుల్యముగను, పీతాభ్రకము అనేకగుణతుల్యముగను ధూమ్రవణాభ్రకముగుణవిహీన
ముగను, నుండునని వైద్యవరులు వచించెదరు.

అభ్రకదోషము.

శ్లో || గగనేగరలాదిదోషకంభిషజస్సంప్రవదంతిమానినకి | అథత
స్యవిశుద్ధిమారణేకథయిష్యేవిధినైకవర్తనా ||

తా || అభ్రకమున విశేషదోషముగలదని వైద్యవరులు వచించెదరు. అదినివ
ర్తించుటకై తగినశుద్ధిని, ఒక విధముగ మారణమును వచించెద.

అభ్రకమారణము.

శ్లో || ఉల్కాఖలేఖండితమభ్రకృష్ణంక్షిపేత్తథాకాంజికఏవవైద్యః
పిష్ట్యాశిలాయాంచపునఃపునశ్చన్య సేత్సునత్యం కిలసప్తవారమ్ || పశ్చా
ద్భండముభేనిబధ్యరుచిరంవస్త్రంజలైఃపూరయేత్ | తద్విహిత్యచ

యాసమందృఢతరంసంమర్దవేద్ధస్తకైః । యద్ధురాద్యదధఃపతేచ్ఛభత
రంజాతంచధాన్యాభకమ్ । పశ్చాచ్ఛుద్ధశిలాతలేదృఢతరంసంమర్దసియం
తదా । వజ్ర్యగోదృవదుగ్ధధేనుసలితైర్పాప్రీష్ణైఃసదంతీబలా । వాసా
చిత్రకశాల్మలీబలవరాకూష్మాండికావాడిమీ । జాతీగోక్షురశంఖపుష్పల
తీకామోదామృతాబర్చరీ । ద్రాక్షామూలకరాక్షసీతులసికాముండివిశా
లామదా । గోజిహ్వసలితైర్విదారిలతికాభృగ్యుగ్రగంధాజల । శతపు
ష్పాతపనోద్భవైస్సర్వరసకైఃసంవేష్టయేద్వైద్యరాట్ । రాత్రౌ సంప
రిపాచయేద్దశశుభైస్సప్తైవవారాకృపృథక్ । న్యగ్రోధస్యజటారసస్యసత
తంకేశేశతోయస్యచ । భావాశ్చైవపుటాశ్చవింశతిమితాః ఘృష్టాకపి
త్థస్యవై । చించిన్యాఃఫలకోద్భవైశ్చ సలితైఃశ్రీమత్పుటే తాన్నితైః । ప
శ్చానింబరసస్యధేనుపయసస్సంమిశ్రగౌడస్యచ । దధ్నిఃఖండఘృతస్యర
మ్యుషధునోవారాశ్చపంచాదశ । పశ్చాచ్ఛంప్రికయాభివర్జితమథాభ్రం
వైసుశుద్ధంభవేత్ । రక్తంరమ్యతరంసుసేవ్యమవనిశానాంగైఃసర్వదా॥

తా ॥ కృష్ణాభ్రకమును రోటిలోవైచి మెత్తగదంచి పుల్లనికలితోనానవేసియం
దుండి ప్రాతఃకాలంబున గ్రహించి ఖల్వంబుననునిచి మెత్తగనూరి మరల కలితోనాన
వేయవలయు. ఇటుల నేడుమార్లుచేసి పిదప నొకకుండలో నుదకమువైచి దానిపైబట్ట
కట్టి యాబట్టపై ఆభ్రకపుముద్దను తగుమాత్రపు వరిపొట్టునునిచి హస్తముచే మర్దింపు
చుండిన ఆభ్రకము కుండలో స్రవించు. పిదపనాకుండలోని పైనిశ్శునువంచివేసిఅడుగు
ననిలచియుండెడి ఆభ్రకమును గ్రహింపవలయు. ఇదియ శుద్ధధాన్యాభ్రకమనంబడు.
ఈశుద్ధధాన్యాభ్రకమును ప్రత్యక్షనముజేసిన రాత్రిపై నునిచి దృఢముగ మర్దింపవ
లయు. పిదప దానిని బొంతజెముడుపాలు, జిల్లేడుపాలు, గోమూత్రము, బ్రహ్మిచె
ట్టురసము, సంజీవని, ముత్తవపులగము, ఆర్జునరము, చిత్రసూలము, బూరుగ, ఉలిమిడి,
పిల్లిపీచర, కూస్మాండము, దానింబ, జాజియాకు, పల్లేరు, శంఖపుష్పి, అజామోద
ము, తిప్పతీగ, వాయింట, ద్రాక్ష, ముల్లంగి, బబురక్కసీ, తులసి, బోడతరము, వెట్టి
పుచ్చ, నదా, ఎద్దునాలుకచెట్టు, నేలగుమ్మడు, గుంటగలగర, నల్లవస, సోపు, నల్ల
జీడిగింజలరసము, వీనిరసములచే ప్రత్యేకప్రత్యేకములుగ నేడేడుమార్లుమర్దించి బిల్లక
ట్టిసాయంకాలంబున ప్రత్యేకప్రత్యేకములుగ గజపుటంబులిడవలయు పిదప వీనిని మట్టి
పూడలరసము, ములువెలగరసము వీనిలోప్రతిదానిచే నిరువదిమార్లు భావనచేసియురు
వదియురువదిపుటంబులిడవలయు. మఱియు దీనినివెలగపట్టరసము, చింతపండుగుజ్జా

వీనిచేభావనచేసి చాగుగపుటంబిడవలయు. మఱియు నిమ్మపండ్లరసము, గోమూత్రము, బెల్లపుపానకము, పెరుగు, ఖండకర్కర నెయ్యి తేనెవీనితో ప్రతిదానిచే ౧౫ భావనలుచేసి పుటంబులిడవలయు - యిటులపుటంబులిడిననది పరిశుద్ధమై తెలుపు వణమునువిడిచి యెట్టిగనగు - ఇట్టిఅభ్రకమును రాజులుసర్వదా సేవింపుచుండవలయు.

అభ్రకగుణము.

శ్లో || శుద్ధాభ్రంననువల్లకద్వయమితంకృష్ణానుధుభ్యాంయతమ్ |
మేహశ్వాసవిషంచకష్ఠమతులంవాతాంశ్చపిత్తాకాఫాన్ | కాసక్షీణ
క్షతక్షయగ్రహణీకాపాండుభ్రమంకామలమ్ | గుల్మద్వంచయథానుపా
నవిధివాన్మృత్యుంచజేజీయతే ||

తా || ఇట్టిశుద్ధాభ్రకమున ఆరుగురిగింజల ప్రమాణము తేనె పిప్పలిచూర్ణము అనుపానముచేసి సేవించిన ప్రమేహము, శ్వాస, విషవికారము, కుష్టువు, వాతరోగములు, పిత్తరోదుములు కఫరోగములు, కాస, క్షీణత్వము, గాయములు, క్షయము సంగ్రహణి, పాండువు భ్రమ, కామిల, గుల్మము మొదలగురోగంబులను, అకాల మృత్యువును బోకడచు.

శ్లో || (అన్యచ్చ) మృతాభ్రకంకామబలప్రదంచవిషంమరుచ్ఛాన్
సభగందరాద్యమ్ | మేహభ్రమంపిత్తకఫంచకాసక్షయం నిహన్త్యేవయ
థానుపానాత్ ||

తా || మఱియు మృతాభ్రకము విషవికారము, వాతము, శ్వాస, భగందరము, ప్రమేహము, భ్రమ, పిత్తము, కఫము, కాస, క్షయము, మొదలగురోగములయథానుపానమువలన బోకడచుటయేగాక వీర్యవృద్ధి బలములసగా గలుగంజేయు.

అపక్వాభ్రకము.

శ్లో || చంద్రికాభియుతమభ్రకంయదా జీవితంఝడితినాశయేత్త
దా | వ్యాఘ్రోమథవచోదరస్థితంవాతనౌవితనుతేగదాన్యహమాన్ ||

తా || అపక్వాభ్రకము జీవితమునుశీఘ్రముగనశింపంజేయునదిగను, వ్యాఘ్రోమసమానమైనానావుపద్రవకారిగను, శరీరంబున నెలకొని బహురోగకారిగనునుండు.

శ్లో || (అన్యచ్చ) స్తోకాయధైఃపుతైస్తోకైర్వరపకైర్వరభ్రకస్త
థా | యథావ్యాఘ్రస్యరోమేవపంచత్వముపజాయతే ||

తా || మాత్రాప్రమాణహీనంబును, పుటహీనంబునగు ఆభ్రకము వ్యాఘ్రరోమ
తుల్యంబయి ప్రాణహానింజేయు.

ముత్తియములశుద్ధి.

శ్లో || తురంగీకిలాలాన్వితోడోలకైవైశుభం పాచయేన్మృత్తికం
చూర్ణమేవమ్ | దినైకంవిధేయోపివహ్నిశ్చమందంశుభే కార్యకయోజ
నీయంతతత్త్వ ||

తా || ముత్తియముల చూర్ణము చేసి పొట్లముగట్టి యొకకుండలో ఆడగుట్టపు
మూత్రమునునిచి డోలాయంత్రముతో నొకదినము మందాగ్నిచే పక్వముజేసిన నది
శుద్ధియగు.

పత్త్యవిధి.

శ్లో || సర్వాకథాతూపధాతూంశ్చయవాసేవతిమానవః | తస్య
గోధూమచణైస్తండులంచఘృతంపయః | శర్కరభోజనేదేయాత్రై
లంస్నానంచవర్జయేత్ | అనుపానంసదాదేయంసుపక్వంసువిచారితమ్ ||

తా || సువర్ణాది ధాతువులు ఉపధాతువులు, వీనిని సేవించెడి నరుడు గోధు
మలు, సెనగలు, బియ్యము, నెయ్యి, ఆవుపాలు, శర్కర, వీనిని భోజనకాలంబున
సేవింపవలయు-తైలము, స్నానము, వీనిని వర్జింపవలయు- చాగుగపక్వముచేయబడిన
సువర్ణాదిధాతువులయుక్తానుపానముగను, ప్రమాణానుగుణ్యంబుగను, విసంగవలయు.

శూలాదిరోగములయందుసువర్ణాద్యనుపానము.

శ్లో || శూలేహింగుఘృతాన్వితంమధుయుతాకృష్ణాపురాణజ్వరే
వాతేసాజ్వరసోనకైశ్చసనకక్షౌద్రాన్వితంత్ర్యాషణమ్ | శీతేవ్యాల
లతాదలంసమరిచంమేహేవరాస్సోపలాః | దోషాణాంతరితయేనుపాన
ముచితంసక్షౌద్రమార్దోదకమ్ ||

తా || పేయించిన యింగువ, నెయ్యి, వీటిని శూలరోగంబునను, మధుయుక్త
పిప్పలి చూర్ణమును పురాణజ్వరమునందును, నెయ్యి, లవనములు, వీటినివాతరోగము
నందును, మధుయుక్తత్ర్యాషణమును శ్వాసరోగమునందును, ఎఱ్ఱచిత్రమూలపాకు,
మిరియాలు వీటిని శీతరోగంబునందును, త్రిఫలకషాయము, కలకండ, వీటిని ప్రమేహం

బునను, తేనె, అల్లపురసము, వీటిని సన్ని పాతరోగములయందును అనుపానము జేయవలయు.

శ్లో || వనపర్పటకంజ్వరేగ్రహణ్యాయుధితం హేమవిషేవ మీషు
లాజా । కుటచోఽస్మత్కౌవ్యయోష్ణపితృగుడకీ లేష్వనలక్ష్మమేకృమిషుః ॥

తా || అడవిపర్పటకమును జ్వరములయందును, సునర్ణభస్మమును చిలికినచు జ్వరతోడ సంగ్రహణులయందును, వరిపేలానువిషవికార వమనములయందును, కొడిశపట్టు, కొడిశవిత్తులు, వీటిని కఫ, పిత్తజ్వరితాతిసారములయందును, అడ్డగసమునుపిత్తగుడకీలము, అనలక్ష్మమము, కృమిరోగము, వీనియందును అనుపానము జేయవలయు.

శ్లో || శూలవిస్ఫోటవాతేషుప్రణేషుడంభనక్రియా । రక్తస్రావే
చాశ్మభేదేతథావృకీవిషూచికే ॥

తా || శూల, విస్ఫోటకము, వాతరోగము, వ్రణము, మొదలగువానియందు డంభన క్రియను, రక్తస్రావము, అశ్మరి, విషూచి, మొదలగురోగములయందు వృకీ క్రియను జేయవలయు.

శ్లో || వాతరక్తేబలిందద్యాచ్చిరోరోగేషుశుంఠినా । అశ్మరీచత
థాకృచ్ఛేహేమాహారీతకీబలిమ్ ॥

తా || వాతరక్తము, శిరోరోగము, వీటియందుశుంఠినిబలిదానము జేయవలయు అశ్మరీ, మూత్రకృచ్ఛము వీటియందు త్వక్తరక్కాయను బలిదానమొసంగవలయు.

శ్లో || అపస్మారేచమూర్ఛాయాంతైలంవాయుసుశీతలమ్ । ఊర్ధ్వ
వాతేబుద్ధిభ్రంశేదేవపుష్పంచాసహ ॥

తా || అపస్మారము, మూర్ఛ, వీటియందు తైలదానమును, శీతవాతసేవనము జేయించవలయు. ఊర్ధ్వవాతము, (ఓకర) బుద్ధిభ్రంశము, వీనియందు వన, దేవపుష్పమును, బలియొసంగవలయు.

శ్లో || ఉదరేశుక్తిప్పలీచక్షయేచగుడుచీతథా । పాండారసాద
యఃశ్రేష్ఠాఃప్రదరేచరసాంజనమ్ ॥

తా || ఉదరరోగమున పిప్పలిని, క్షయరోగమునతిప్ప వీగెను, పాండురోగము నపాదరసాదులను ప్రదరరోగమున రసాంజనమును, దానమొసంగుట అత్యంత శ్రేష్ఠము.

శ్లో || దద్రుకందూపామకుష్మేచోకంగంధకపారజైః | లేపనాద్ధి
భవేచ్ఛాంతిర్యథానేత్రేరసాంజనః ||

తా || దద్రుకుష్మము కందూరోగము, పామ, కుష్టువు మొదలగురోగంబులయం
బుపాదరస గంధకముల నేకముచేసి లేపనముచేసిన నవి శమించు. ఆ త్రైతంగున నేనేత్ర
రోగంబులరసాంజనము (సుర్నారాయిని) ఆంజనముచేసిన నేత్రరోగము నివృత్తియగు.

శ్లో || వీరమనుపానయోగేనభేషజంకారయేద్భుభః | యథారో
గ్యంతథాపత్త్యం దేశకాలవయఃపునః ||

తా || దేశము, కాలము, ఆవస్థ, వీనిని విచారించి పూర్వోక్త అనుపానముల
ద్వారా వైద్యుడు ఔషధముల ప్రయోగింపవలయు.

ఇత్యనుపానమంజర్యాం ధాతుబిర్ధాతు మారణంతనోప
ధాతూనాంసంఖ్యాశోధనచారణానివసంధాతూ
పధాతుసేవినః పథ్యాపథ్యప్రకరణానామ
షష్టస్మముద్దేశః.

ఔషధమానప్రయోనజము.

శ్లో || నమానేనవినాయక్తిక్రియాన్యైంజాయతేక్వచిత్ | అతః
ప్రయోగకార్యార్థంమాననుశ్లోచ్యతేమయా ||

తా || తునిక వినాయక్తిచేయేద్రవ్యమును ఔషధములయందు జేర్చుకొన
గూడదు. కావున ఔషధమును గావించునెడ యందుప్రయోగింపవలసిన ద్రవ్యాదుల
తూనికెను, కొలతను, మార్గపరిభాషచేనచియించెడ.

శ్లో || త్రిసరేణుశ్చైవప్రోక్తస్త్రింశద్భిఃపరమాణుభిః | త్రిసరేణు
స్తుపర్యాయనామ్నావంశీనిగద్యతే ||

తా || (30) పరమాణువు లొకత్రిసరేణునంటడు. మఱియునీత్రిసరేణువుకు
వలీయత నామాతరమునగా గలిగియుండు.

పరమాణువు మొదలగునాటి వివరణము.

శ్లో || జాలాంతరగతేభానాయత్సూక్ష్మందృశ్యతేరజః | తస్యత్రిం
శత్తమోభాగఃపరమాణుస్స ఉచ్యతే ||

తా॥ సూర్యకిరణములు కిటికి మొదలగువాటిలో ప్రసరించునపుడు ఆండుగానంబడెడి ఆణువులో (౩౦) వభాగము పరమాణువనంబడు.

శ్లో॥ జాలాంతరగతైస్సూర్యకరైర్వంశీనిగద్యతే! షడ్వంశీభిస్సరీచిస్సాగ్నితాభిష్షడ్భిస్తురాజీకాతస్సభీరాజికాభిశ్చసర్వపరిప్రోచ్ఛతేబుధైః॥

తా॥ కిటికి మొదలగువాటియందు ప్రసరించెడి సూర్యకిరణములచేగానంబడెడినలుకువ వంశీయనంబడు. అట్టి (౬) వంశీలొకమరీచియనియు (౬) మరీచి లొకరాజకయనియు, (౩) రాజకలొక సన్న అవగింజ యై త్తనియు బఱంగు.

శ్లో॥ యవోష్టసర్వప్రోక్తోగుంజాస్యాత్తచ్చక్షయమ్ | షడ్భిస్తురత్తికాభిస్సాగ్నిన్ద్రావకౌహేమధాన్యకౌ॥

తా॥ మఱియు (౮) అవగింజలొక యవగింజయనియు, (౮) యవగింజలొక గురిగింజయై త్తనియు, (౬) గురిగింజలొక మాషమనియు జెప్పంబడు. మఱియు నీమాషమునకు హేమమనియు, ధాన్యకమనియు, నామాంతరంబులు గలిగియుండు.

శ్లో॥ మామైశ్చతుర్భుజాస్సాగ్నిర్ధరణస్సనిగద్యతే | టంకస్స ఏవకథితస్తద్వయం కోలఉచ్ఛతే | త్సుద్రభోవటకశైవ వంక్షణస్సనిగద్యతే॥

తా॥ మఱియు (౮) మాషము లొకశాణమనియు, ధరణమనియు, టంకమనియు, జెప్పంబడు. (౨) శాణము లొకకోలమనియు, త్సుద్రభమనియు, వటకమనియు, వంక్షణమనియు బఱంగు.

శ్లో॥ కోలద్వయంచకర్షస్యాత్సప్రోక్తోపాణిమానికా | అక్షం పిచుఃపాణితలంకించిత్పాణిశ్చతిందుకమ్ | బిడాలపదకంచైవ తథాషోడశికామతా | కరమధ్యోహంసపదంసువర్ణంకబలగ్రహమ్ | ఉదుంబరంచపర్యామైఃకర్ష ఏవనిగద్యతే॥

తా॥ మఱియు (౨) కోలము లొకకర్షమనియు, పాణిమానికమనియు, అక్షమనియు, పిచువనియు, పాణితలమనియు, కించిత్పాణియనియు, తిందుకమనియు, బిడాలపదకమనియు, షోడిశికయనియు, కరమధ్యమనియు, హంసపదమనియు, సువర్ణమనియు, కబళగ్రహమనియు, ఉదుంబరమనియు, జెప్పంబడు.

శ్లో॥ స్యాత్కర్షార్థాభ్యామర్షపలంశు క్షిరప్తభికాతథా | శుక్తిభ్యాంచపలంశేయంఋష్టిరామ్రుంచశుద్ధికా | ప్రకుంచష్టోడశేషేల్లంబునా తక్తిర్వ్యతే॥

తా || మఱియు ౨ కర్షణమలొక అర్థపలమనియు, శక్తియనియు, అష్టభేద
యనియు, (౨) శుక్రలొకపలమనియుముష్టియనియు, అమ్రమగయు, చతుర్థిక మని
యు, ప్రకుంచమనియు, షోడశీవిల్వమనియు, జెప్పబడు.

శ్లో || పలాభ్యాంప్రసృతజ్జ్వేయాప్రసృతశ్చనిగద్యతే! ప్రసృతిభ్యా
మంజలిస్సృత్యతుగ్ధవోర్ధశరావకః | అష్టమానంచసంజ్ఞేయం కుడవా
భ్యాంచమానికా | శరావోష్టపలంతద్వద్వేయమత్రవిచక్షణైః ||

తా || మఱియు (౨) పలములొక ప్రసృతియనియు, ప్రసృతయనియు, (౨)
ప్రసృతలొకయంజలియనియు, కుడవమనియు, అర్థశతావకమనియు, అష్టమానమనియు
(౨) కుడవము లొక మానికయనియు, శరావమనియు అష్టపలమనియు, బఱంగు.

శ్లో || శరావాభ్యాంభవేత్ప్రస్థశ్చతుఃప్రస్థైస్తథాథకమ్ | భాజ
నంకాంసపాత్రించచతుష్షష్టిపలంచతత్ ||

తా || మఱియు (౨) శరావకములొక ప్రస్థమనియు (౪) ప్రస్థములొక అథక
మనియు-భాజనమనియు, కాంసపాత్రమనియు, జెప్పబడు. అథకమన (౬౪) పలములు.

శ్లో || చతుర్భిరాథకైర్ద్విగ్రిహఃకలశోనల్పణోన్మనా | ఉన్నానశ్చఘ
టోరాశిర్ద్విగ్రిహపర్యాయసంజ్ఞకాః ||

తా || మఱియు (౪) అథకము లొకదోణమనియు, కలశమనియు, నల్పణమ
నియు, ఉన్ననమనియు, ఉన్నానమనియు, ఘటమనియు, రాశియనియు, బఱంగు.

శ్లో || ద్రోణాభ్యాంశూర్పకుంభౌచచతుష్షష్టిశరావకః | శూ
ర్పాభ్యాంచభవేద్ద్వోగ్రీవా హేమాగోణీచసాస్మృతా ||

తా || మఱియు (౨) ద్రోణము లొక శూర్పమనియు, కుంభమనియు, (౨)
శూర్పములొక ద్రోణీయనియు, వాహమనియు, గోణీయనియు, చెప్పబడు - ద్రోణీ
యన (౬౪) శరావములు.

శ్లో || ద్వోగ్రీవచతుష్టయంఖారీకథితాసూక్ష్మబుద్ధిభిః | చతుస్సహ
స్రపలికాషణ్ణవత్యధికాచసా ||

తా || మఱియు (౪) ద్రోణలొకఖారియని జెప్పబడు - ఖారియన
(౪౦౯౬) పలములు.

శ్లో || పలానాంద్విసహస్రంచభారవీకఃప్రకీర్తితః | తులాపలశ
తంజ్ఞేయంసర్వత్రైవైషనిశ్చయః ||